

**TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE KONUŞMALIK TÜRLER
BAĞLAMINDA SÖZEL NASİHATLER, DUA VE BEDDUALAR**

Özkul ÇOBANOĞLU*
Sacide ÇOBANOĞLU*

ÖZ

Bu çalışmanın konusu Türk Halk kültüründeki konuşmalık türler bağlamında sözlü nasihatler, dua ve beddualardır. Konuşmalık türler bağlamında sözlü nasihatler, dua ve beddualar hakkındaki materyal alan araştırması yapan yazarlar tarafından Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden derlenmiştir. Derlenen materyallerin sosyo-kültürel bağamlarına dikkate çekilerek analizlerin birçoğu sosyokültürel bağamlara göre yapılmıştır. Tematik, işlevsel, yapısal ve bağlamsal açıdan bu türlerin özellikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sözel Öğütler, Sözel Alkışlar, Sözel Kargışlar, Konuşmalık Türkler, Türk Halk Kültürü

**THE ORAL ADVICES, PRAYERS AND CURSES IN THE CONTEXT OF CONVERSATIONAL
GENRES IN TURKISH FOLK CULTURE**

ABSTRACT

The topic of this paper is the oral advices, prayers and curses in the context of conversational genres in Turkish Folk Culture. The material about oral advices, prayers and curses in the context of genres of speech were collected from various parts of Turkey by the authors that were conducted with fieldworks. A special attention was given to the collected material's socio-cultural context, which most of the analysis were done according to the socio-cultural contexts. The characteristics of these genres in the context of thematical, functional, structural and contextual were revealed.

Keywords: Oral Advices, Oral Prayers, Oral Curses, Conversational Genres, Turkish Folk Culture

Bu çalışmanın konusunu Türk halk kültüründe dua, beddua ve nasihatleri bir sözlü kültür ve edebiyat unsuru olarak ele alıp tanımlamak tematik, yapısal ve işlevsel özelliklerini belirlemektir. Öncelikle nasihat, dua ve bedduanın sözlük anlamlarını vermek onların Türk sözlü kültüründeki özelliklerini belirlememizi kolaylaştırması bakımından yararlı olacaktır.

Sözlük anlamı olarak, nasihat "akıl öğretme, yol gösterme" ve "bir kimseyi doğru yola sevk etmek, yanlış ve kötü davranışlardan uzaklaştırmak için söylenen söz; yapılan konuşma, öğüt" veya "Âşık Edebiyatında, akıl öğretici, yol gösterici, öğüt verici şiir türü" şeklinde (ÖTS 2004:2088) tanımlanmaktadır. Dualarsa, genellikle görülen bir iyiliğe karşı söylenen ve iyilik yapan hakkında iyi dilekleri içeren kalıplaşmış sözler olarak tanımlanabilir. Eski Türkçe'de dua karşılığı "alkış" sözü kullanılmaktaydı. Alkış "alkamak" yani hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek fiilinden türetilmiştir. Dualar teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ifade ederler ve dua edilen bu kalıplaşmış güzel sözlerle kutlanır ve hakkında iyi dileklerde bulunulur. Beddua veya eski Türkçe'deki söyleyişle "kargış"larsa, çaresiz olan, acı çeken ve bir kötülüğü maruz kalan bir insanın bunları yapanın cezalandırılmasını istemek ve bu yolla intikamını almak ve adaleti sağlamak amacıyla söylediği, kötü dilek ve düşünceleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Bedduanın birebir sözlük karşılığı "kötü-dua"dır. Türkiye Türkçesinin ağızlarında "beddua" karşılığı olarak "ilenc, inkisar, kargış ve lanet" gibi sözcükler de kullanılır. Beddualar ve duaların kökeninde belirli durumlara has olarak söylenen kalıplaşmış sözün sihirli bir gücü olduğu ve bu sözlerini söylenilip tekrarlanmasının kutsal güç veya güçleri harekete geçireceği inancı yatar. Bu özellikleriyle dua ve

*Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Öğretim Üyesi, ozkulcobanoglu@yahoo.com

* Araştırmacı-Yazar

bedduaların evrensel sözlü kültürel bir olgu olarak bütün dinsel inanç sistemlerinin temelini oluşturduklarını söyleyebiliriz. Dahası dua ve bedduaların söyleniş yer ve zamanları söyleyenlerin kimlikleri ve söyleniş şekilleri çoğunlukla kültürel ve yerel özelliklerle karşımıza çıkarlar. Ancak konusal olarak (tematik) akla hayale gelebilecek hemen her konuyu içine alabilecek kadar genişleyebilen dua, beddua ve nasihatleri klasik halk edebiyatı retoriği için birer tür (genre) olarak düşünüp tanımlamak (Honko 1968; 1980) ve bu anlayışla onları incelemek doğru değildir. Bu durumun belki de en önemli nedeni bu üçlüyü hiçbir şekilde bir veya birkaç şekil (form) ile sınırlamanın mümkün olmamasıdır.

O halde, dua, beddua ve nasihat gibi hemen her kültürde son derece önemli sözlü-kültürel olgular ve sözlü edebiyat unsurları olarak karşımıza çıkan bu elementleri halkbilimciler olarak nasıl değerlendireceğiz? Bu sorunun en kısa yoldan cevabı onları değerlendirirken elimizdeki tek ölçütün “tür” veya “şekil”in ya da “konu”nun olmamasıdır. Hatta bu üç ölçütün bir arada kullanılması bile söz konusu üçlüyü gereğince tanımlayıp tanımamıza yetmez. Türk halk kültüründe konuşmalık türler (conversational genres) ve anlatım tutumu kavramsallaştırmaları doğrultusunda nasihatleri ele alan bir çalışmadan hareketle (Çobanoğlu 2011) dua ve bedduayı da içerecek şekilde konuyu ele alabiliriz.

Sözlü kültür ortamında başta atasözleri ve deyimler olmak üzere fıkralar, kişisel anlatmalar (personel narratives) (Stahl 1989), kara hikayeler, efsane, dualar (alkışlar), beddualar (kargışlar) ve memoratlar hatta masallar ve halk hikayeleri gibi bağımsız halk edebiyatı veya sözlü edebiyat türlerinin de nasihat, dua ve beddua etmek amacına yönelik olarak oluşturulup kullanılabilir oldukları bilinmektedir. Kısaca, Türk halk kültüründe nasihatler, dualar ve beddualar herhangi bir sözlü edebiyat türü değildir. Nasihatler, dualar ve beddualar aşağıda örnekleyerek bir kısmını sıraladığımız edebî türlerin uygun konuşma durumu ve sosyo-kültürel bağlamda da bu amaca yönelik olarak kullanılmasını sağlayacak bir biçimde inşa etmemizi sağlayan birer “anlatım tutumu”dur (attitude of expression).

Bu tespitimize istinaden bir anlatım tutumu olarak nasihat ise, konuşan ya da anlatanın dinleyiciyi yanlış ve kötü davranışlardan uzaklaştırmak için söylediği sözler veya kullandığı kalıplaşmış ifade ve anlatım biçimleri olarak tanımlanabilir. Hiç şüphesiz, bir anlatım tutumu olarak nasihat doğrudan doğruya konuşanın veya anlatanın dinleyicisine doğrudan doğruya akıl verip yol gösterdiği konuşma durum ve kalıplaşmış ifade biçimlerini de kapsamaktadır. Bu kalıplaşmış ifade biçimleri kendileri de başlı başına birer anlatım tutumu olan dua ve bedduaları da içerir. Bir başka ifadeyle, nasihat anlatım tutumu bir insanın bir başka insana yaptığı veya yapmayı düşündüğü bir işle ilgili olarak kendi başından geçmiş ya da başkalarının başından geçmiş olaylarda elde edilen tecrübelerden veya doğruluğu sınanmış bilgilerden yola çıkılarak yardım edilmesi veya yol yöntem gösterilmesidir. Bu özellikleriyle de nasihat bireyler arasında yardımlaşmayı ve sosyal dayanışmayı arttırıcı işlevlere sahip evrensel bir değer olarak karşımıza (Çobanoğlu 2015b) çıkmaktadır. Belki daha da önemlisi nasihat anlatım tutumunun “kültür” ve “uygarlık” olgularının oluşumu ve gelişimindeki yer ve rolleridir.

Bilindiği gibi, “kültür” esas itibarıyla bir “biriktirme işlemi”dir. Kısaca, insanın doğayla olan mücadelesinde elde ettiği tecrübeleri biriktirilebilmesi kültürün oluşumunu sağlamıştır denilebilir. Daha önce, Walter J. Ong’un (1995) işaret ettiği gibi, insanın duygu, düşünce ve tecrübelerini biriktirmesinde, bir başkasına aktarmasında, yazı ve benzeri kayıt teknikleri icat edilinceye kadar sadece insan hafızası rol oynamıştır. Ong’un “Birincil Sözlü Kültür Ortamı” dediği bu yazı ve benzeri kayıt öncesi sözlü kültür ortamında söylenen her sözün “hafızada kalabilirliği” son derece önemli bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bilindiği gibi evrensel olarak bütün kültürlerde ilk sözlü edebiyat veya halk edebiyatı türlerinin şiir şeklinde olması ve müzik eşliğinde icra ediliyor

olmaları da Birincil sözlü kültür ortamında hafızada kalıcılığın zorunlu olarak taşıdığı söz konusu (Çobanoğlu 2009) önem ve işlevdir.

Bu bağlamda, nasihat insanlık tarihinin en eski anlatım tutumlarından birisi belki de birincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasihat bir insanın başına gelen veya yaşadığı bir olaydan, takip ettiği bir ilkedan yola çıkarak bir başka insana akıl vermesi ve yol göstermesi olayıdır. Buna bağlı olarak nasihatın birinci elden denenmiş veya sınanmış bir bilginin yine ilk ağızdan bir bilmeyene veya yanlış bilene aktarılması, öğretilmesi ve düzeltilmesi etkinliklerini içeren bir eğitim ve öğretim olayıdır. Nasihatlerin kapsamı da gündelik hayatta karşılaşılan çok basit ve küçük bir sorundan çok daha büyük olay ve olguları bile içine alacak kadar geniştir. Nitekim, Hz. Muhammed'in bir hadisinde "Din nasihattir" dediği göz önünde bulundurulursa, nasihat anlatım tutumunun küçük bir bilgiden, baştanbaşa bir dinin öğretisini bile kapsayacak genişliğe ve derinliğe sahip oluşu açıkça görülebilir.

Kısaca, nasihat anlatım tutumu bir insanın bir başka insana yaptığı veya yapmayı düşündüğü bir işle ilgili olarak kendi başından geçmiş ya da başkalarının başından geçmiş olaylarda elde edilen tecrübelerden veya doğruluğu sınanmış bilgilerden yola çıkılarak yardım edilmesi veya yol yöntem gösterilmesidir. Bir başka ifadeyle, nasihatle aktarılan bilgi çoğunlukla yaşanmış tecrübelerin yaşanan veya yaşanması muhtemel olayları, anoloji (andırma, benzetme) yoluyla öngörme veya önleme bilgisidir. Anoloji (analogy) bazı ortak yönleri olan iki olay, kavram, davranış veya şey arasındaki benzerliklerden yararlanılarak bilinmeyen başka benzerliklerin bulunması yöntemine "anoloji" adı verilmektedir. Bu yöntemle elde edilen sonuçlar gözlem ve deneylerle kanıtlanmadıkça bir ihtimal olmaktan başka bir anlam taşımazlar. Bu durum nasihat için de geçerlidir. Çoğunlukla, nasihat eden dayandığı olay, durum, tutumdan hareketle elde edilmiş bilgiden hareketle, nasihat ettiğinin karşılaşılabileceği olay, tutum ve davranışa dair bir ihtimali gündeme getirerek dikkati ona çeker ve bu yolla nasihat ettiğinin başına gelme ihtimali olan olayı öngörmeye veya muhtemel olumsuzlukları önlemeyi (Çobanoğlu 2015b) amaçlar.

Buna göre nasihat eden kişi ya anoloji yaparak iki farklı olay, davranış, tutum veya şey arasındaki benzerlikten hareketle birisi için dile getirilenlerin diğeri için de söz konusu olduğunu ileri sürer ya da nasihat eden kişi yaşayarak "deneme-yanılma" yoluyla elde edilmiş tecrübî veya deneysel bir bilgiden hareketle nasihat edeceği olayı kıyaslayarak bir fikir ileri sürmektedir. Bir başka ifadeyle, nasihat eden bu iki tür bilgiyi kıyaslamaya dayanarak nasihat etme hakkını kendinde bulur ve nasihat eder. Nasihat etmede, kıyaslama yoluyla benzer iki olay, tutum veya şeyin benzer bir sonuca yol açacağı, temel kabulü olarak karşımıza çıkar. Nasihatle, geçmişte yaşanmış ve denenmişin bilgisinden yola çıkılarak şimdi yaşanmakta olan veya çok yakın bir gelecekte yaşanacak olanın ortaya konulması amaçlanır. Nasihat etmenin işleyiş mantığını da, bu amaca yönelik olarak geçmişte yaşananla açıklanıp gösterilmesi amaçlanan ihtimali ortaya koyacak şekilde bir yapılanma oluşturur. Nasihat eden ya kendi veya başkalarının başından geçen ve çoğu kez atasözü niteliğinde genel geçer bir kabule sahip olan olay, olgu ve ilkeleri, nasihat ettiği kişinin yaşadığı veya yaşaması muhtemel olayla benzeştirip kıyaslamakta ve benzer bir sonucun muhtemel olduğunu nasihat ettiğine çağrıştırmak veya hatırlatarak katkıda bulunmaktadır. Böyle bir işleyiş mantığına veya yapısına sahip olan nasihat anlatım tutumunun konuşma durumuna ve bağlamına göre değişmekle birlikte öğrenmeyi kolaylaştırıcı soyutu somutlaştırıcı, karmaşığı basitleştirici özellikler taşıdığı da görülür. Kısaca, nasihat anlatım tutumunun kültürün insanoğlunun tabiatla olan mücadelesinde elde ettiği tecrübeleri bir kişiden bir başkasına, bir kuşaktan diğerine taşıma sürecinde diğer anlatım tutumlarına göre çoklülşlevsel (multifunctional) bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Türk sosyo-kültürel yapısında nasihat etme olayı aynı zamanda bir sosyal ve toplumsal hiyerarşi belirleyici gizli işlevi de beraberinde taşır ve toplumsal rollerin

oluşumunda önemli rol oynar. Nitekim, genç ve tecrübesiz birinin yaşlı-başlı birisine nasihat etmesi bugün de yadırganacak bir şey olarak algılanması biraz da söz konusu geleneksel kalıplaşmış toplumsal hiyerarşi işlevinden kaynaklanmaktadır. Bu duruma, hemen hemen aynı yaşlarda ve toplumsal statülerde olan insanların birbirine nasihat etmeleri halinde “nasihat etme !” ve “sen kim oluyorsun da bana nasihat ediyorsun!” benzeri ifadelerle “nasihat etme” ve “nasihat edilme” toplumsal rollerinin reddedilerek gizli veya yarı açık kuvvet veya hâkimiyet çekişmelerine yaygın olarak rastlanılması da (Çobanoğlu 2015a) tanık veya delil olarak gösterilebilir.

Bu bağlamda, nasihat etme her şeyden önce bir otorite meselesidir ve her otoritenin birincil varlık temeli olan meşruiyet sorunuyla karşı karşıyadır. Türk halk kültürünün en yaygın konuşmalık türlerinden birisi olan ve çoğunlukla nasihat anlatım tutumuyla oluşturulmuş olan atasözlerinin (proverbs) “ata”nın “sözü” olarak adlandırılması bir rastlantı veya tesadüf değildir. Daha da önemlisi, Sümerlerden beri yeryüzünde evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkan bu konuşmalık türün sadece Türk kültüründe “ata”nın “sözü” olarak adlandırılması da son derece kültürümüze özel bir hususiyet olarak karşımızdadır.

Hiç şüphesiz, bu hususiyetin birinci kaynağı “atalar kültü”dür. Türk kültür tarihinde, mitolojik dönemden itibaren karşımıza çıkan “Türk Ata”, “Uluğ Türük”, “Oğuz Ata”, “İrkil Ata” ve “Korkut Ata” gibi adlarını bildiğimiz İslâmiyet öncesinin atalar kültü, Türk kültürünün en önemli var edici dinamiklerinden birisidir. Bu bağlamda, “atalar kültü” ataerkil dönemde dünyevi ve mistik başarılarıyla toplumsal, sosyal ve kültürel roller için model oluşturacak derecede olgunlaşıp erginleşen, “eren”leşen, en ideal formuyla “alperenleşen” atalara karşı sağlıklarında duyulan, saygı ve sevginin ölümlerinden sonra da korku ve yardım beklentisiyle oluşan mistik ürpertilerin beslediği bir inanç ve tapınç örüntüsünün adıdır.

Türk kültür tarihindeki en önemli var edici dinamiklerden birisi olarak atalar kültü, İslâmiyet’in kabul edilmesinden sonra da, ad, unvan, toplumsal, sosyal ve kültürel rol olarak, “evliya” ve “din ulusu” gibi geniş ve sathi bir İslâmi terminoloji altında meşruiyetlerini tartışmasız olarak sürdürmüşlerdir. Bu konuda, 16. yüzyılın ünlü Türklükbilimcisi Bergamalı Kadri’nin, “Atalar hakikatşinas kimselerdir. Sözleri hep vakidür. Galiba atalar şol kimselere dirler ki sözleri enbiya, evliya sözlerine benzeye; ekser anların sözleri zarb-ı mesel ola” (Çobanoğlu 2004: 5) şeklindeki tespitleri, atasözü bağlamında son derece anlamlı ve atalar kültünün söz konusu değişim-dönüşümü ve sürekliliği bakımından da konuyu son derece net bir biçimde açıklamaktadır. Bu bağlamda atasözlerinin en eski nasihat biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde de atasözleri nasihat etmede yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bu bağlamda bir retorik soruları olarak “nasihat nedir? Ve nasihatler toplum yapısı içinde hangi sosyal ve kültürel ihtiyaçlardan doğmuş yapılarıdır? şeklindeki suallerle işe başlayabiliriz. Tek tek bireyleri belli değerler ve gelenekler şeklindeki uygulamalarıyla bir araya getirip toplum kılan münderecata J. J. Rousseu’dan bu yana “toplumsal sözleşme” adını veriyoruz. İnsanlık tarihinin iletişime dayalı “klan “ denilen en eski sosyal birimlerinden modern topluma kadar genişleyebilen nicelikte insan topluluklarını, “toplum”a çeviren “toplumsal sözleşme” bireysel ve kurumsal olarak iş bölümü ve buna dayalı olarak sosyal-kültürel meşruiyet içeren “görev” ve “haklar”ı belirlemekle eşanlamlı bir kavramsal bir soyutlamadır. Toplumsal sözleşmelerin amacı bireyler ve kurumlararası işbölümünü meşru (hukuki) bir zeminde ortaya koyarak bunun kendini üretmesini veya devamını sağlamaktır. Mevcut bir toplumsal sözleşmeye göre meydana getirilmiş kişiler ve kurumlararası işbölümünün gündelik devamını sağlamaya “düzen” (order) adı (Çobanoğlu 2015a) verilmektedir.

Her toplumun düzenini korumada iş gören bu nedenle de evrensel olarak karşılaştığımız işlevsel yapılar vardır. Bunlar içinde, “bir örnek üzerinde kalıplaşan rit”ler veya ritüeller; sosyal ve kültürel olarak kendi varlığını idrak eden ve bunu bir dille

ifade eden bir toplumun en eski dinsel telakkiler olarak “mit”lerin ve bunlara dayalı toplumsal sözleşmenin oluşturulma, meşrulaştırılma, birey ve kuşaklar arasında yaşanılıp aktarılarak öğretilme ve yaşatılmanın en eski ve eskimez araç ve gereci olarak karşımıza (Çobanoğlu 2015a) çıkmaktadır. Bu geleneksel ritüel veya törenlerin içinde evrensel bir olgu olarak karşımıza takvime bağlamış; başlangıç ve sonları belirlenmiş “özel zamanlar” şeklinde “bayramlar” (festivals) çıkmaktadır.

Bayramlar bir yönüyle bize kutlanış nedenleri olan düzlemin bilgilerini, mitsel kökenleri taşıyor ve bilgilendirirken diğer yönleriyle de kutlamalara katılan tek tek bireyleri “biz” zamiri etrafında toplayarak toplum olma ve toplumsal bir kimlik etrafında birleşme ve bütünleşme duygusu yaratırlar. Ancak, dinsel veya mitsel kökenlere sahip bütün bayramların yöneldiği asıl amaç hali hazırda oluşmuş olan “biz” duygusunu ve bunun uygulandığı toplumsal sözleşmenin gündelik devamını temin anlamında “düzen”i eskiyen ve yıpranan yönlerini gözden geçirerek tamir edip onarmaktır. Bu nedenle de en azından Türk sosyo-kültürel yapısı içindeki bütün dinsel ve mitsel kökenli bayramların olmazsa olmazı, “küçüklerin büyükleri ziyareti” ve “küslerin barışması”dır.

Bu iki geleneksel etkinlik Türk sosyo-kültürel yapısı içinde bayramların en önemli açık işlevlerinden kaynaklanır. Bilindiği gibi Türk kültürü hiyerarşik bir kültürdür ve her sosyo-kültürel statünün ayrı bir adı ve buna bağlı olarak oluşmuş geleneksel beklentiler ve aksi durumlarda da “aksama”nın peşine düşen hesap soran yaptırımlar vardır. Babanızın erkek kardeşi “amca” annenizin erkek kardeşi “dayı”dır. Amca, “amca” olarak davrandığı sürece “amca” olarak gereken saygıyı ve hürmeti görmek ister. Aynı şekilde “dayı” olduğu sürece de “dayı” olarak hürmet ve saygıyı bekler. Lakin geleneğin belirlediği gereklilikler de “amca” veya “dayı” gibi davranmayan amca da dayı da “... bir de amca olacak” veya “...dayılık böyle mi olur” kabilinden sosyal eleştiri ve protestoları içeren yaptırımlarla karşılaşılır; ayıplanır, kınanır ve sonunda sosyal saygınlığını yitirir. Bayramlar bu sosyal ve kültürel hiyerarşiyi devamlı olarak tekrarlar ve bir yandan yeni yetişen kuşaklara bunu tanıtırken diğer yandan da toplumun kendisini bu yönüyle gözden geçirmesini aksayan ve zayıflayan halkaların belirlenmesini sağlarlar. Bu bağlamda “küslerin barışması”nı olmazsa olmaz olarak dayatan bayram gerekliliği karşımıza çıkar. Bu doğrudan doğruya bireyler ve aile kurumu bazında kurumlar arasında ortaya çıkan “düzen bozulmaları” (disorder) veya “çatışma”ların (conflicts), eskiyen ve yıpranan sosyo-kültürel ilişkilerin onarılıp tamir edilmesi ve yenilenmesinden başka bir şey değildir ve toplumsal gündelik “düzen”in devamı için şarttır. Böylece ortaya çıkmış çatışma ve gerilimleri ortadan kaldırmak yumuşatıp en az düzeye indirmek için seçilmiş “özel zaman”ın adıdır bayramlar.

Bu bağlamda “nasihat” olgusuna dönebiliriz. Nasihat veya Türkçe adıyla “ög-üt” kelimesi, “ög- akıl” ve eski çokluk eklerinden birisi olan “-üt” yani “akıllar” ya da “denenmiş” ve “işekoşulmuş seçenekler” gibi sözlük anlamları taşımaktadır. Daha önce çalışmamızın girişinde vurgu yaptığımız “bilgi” ve “tecrübe” biriktirme işleviyle nasihat anlatım tutumu kültürün oluşumunda ve gelişiminde Walter Ong’un (1995) işaret ettiği “Birincil sözlü kültür” ortamında teşekkül etmiş olmalıdır. Nitekim bilinen en eski yazılı kültür geleneği olan Sümer dilinde yazılmış olan metinler içinde son derece önemli bir yere sahip atasözleri ve atasözlerinin “nasihat” anlatım tutumu açısından taşıdıkları öncelikli ve özellikli durum da bu kanaatimizi doğrulamaktadır. Dolayısıyla, nasihat anlatım tutumunu insanlık tarihinde “bilgi” ve “tecrübe” biriktirme ve bunu bireyden bireye, kuşaktan kuşağa aktarma işlevleri düşünüldüğünde insanlığın belki de en eski eğitim ve öğretim yöntemi ve hatta kurumu olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle kitabî dinler başta olmak üzere dinlerin kutsal metinlerine ve bunları yorumlayıp tefsir edenlerine de, yaygınlaştırıp geniş kitlelere ulaştırmayı veya vaaz etmeyi amaçlayan metinlerine de, baktığımızda bu tür metinlerin çok büyük bir kısmına hâkim anlatım tutumunun nasihat anlatım tutumu olması bir tesadüf değildir. Bu doğrudan doğruya nasihat anlatım tutumunun insanlık tarihindeki yukarıda işaret

ettiğimiz özellik ve önceliklerinden kaynaklanmaktadır. Buna göre, öğüt veya nasihat verme son derece insanî bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her şeyden önce maddî veya fiziki bir yardım etmenin ötesinde düşünceye, tecrübeye ve düşünsel endişeye dayalı bir yardım ve yardımlaşma belki de, insanı hayvanlardan ayıran en farklı özelliklerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir insan sonucu ne olursa olsun bir başka insanla belki de o ana kadar hiç kimsenin bilmediği bir tecrübesini paylaşmaktadır. Bir insan bir başka insanla basit bir analogi yoluyla iki ayrı olay, nesne, kavram veya düşünce arasında kurduğu ilişkiye bağlı olarak elde ettiği bilgiyi, görgüyü paylaşmaktadır. Bu doğrultuda düşündüğümüzde insanlık tarihinin derinliklerinde doğmuş bir olgu olarak nasihatın insanları kandaşlık ötesinde bir araya gelip yaşamak ve gerçek anlamda “sosyal”leşmek yolunda ne denli önemli bir merhale olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Nitekim yukarıda sorduğumuz retorik soruların ikincisi olan “nasihatler toplum yapısı içinde hangi sosyal ve kültürel ihtiyaçlardan doğmuş yapılarıdır?” şeklindeki sorunun cevabını da bu düşünsel ve sosyo-kültürel zeminde aramamız gerekmektedir.

Nasihatler yukarıda sıraladığımız özelliklerinin yanı sıra Türk sosyo-kültürel yapısı içinde olduğu gibi hiyerarşik yapıyı gösteren özellikler de taşımaktadırlar. Bir birey her bakımdan kendisinden “aşağı” olduğunu düşündüğü bir başka bireyden “nasihat almayı” bir “aşağılanma” veya “onur kırıcı” davranış olarak reddetmekte ve bu tür bir reddediş “uygun” ve “haklı” ise toplumsal destek bulabilmektedir. Hatta bir birey reddetmesi gereken bir nasihat vericiyi ve nasihatlerini reddetmiyorsa da yine toplumsal olarak en hafif yaptırım olan “sosyal eleştiri”ye uğramakta veya “dedikodu”su yapılmaktadır.

O halde Türk sosyo-kültürel yapısı içinde “nasihat verme” ve “nasihat alma”nın kendine has özel şartlara ve kalıplaşmış uygulamalara sahip sosyo-kültürel bir kurum olduğundan bahsetmemiz yersiz olmayacaktır. Özellikle daha önce de kısmen işaret ettiğimiz gibi dilimizdeki “ana-baba”veya “ata-ana nasihati” gibi deyimlerden hareketle geleneksel ve örgün olmayan çocuk yetiştirme ve eğitim sistemimiz içinde nasihatlerin yeri başlı başına ve ayrı bir araştırmanın konusu olacak kadar önemlidir. Bu bağlamda nasihat deyince neredeyse ilk aklımıza gelen konuşmalık tür olan atasözlerini adlandıran terimin bile “ata-nın sözleri” şeklinde yeryüzünde başka hiçbir kültürde benzeri olmayan bir şekilde adlandırılmış olması son derece dikkat çekicidir. Aynı şekilde, Türk mitolojisinin belki de en önemli kültlerinden birisi olan “atalar” kültürünün yansıdığı, Korkut Ata, İrkıl Ata, Kambar Ata, Türk Ata gibi mitolojik kahramanlar veya Sahip Ata, Arslan Baba gibi tarihi ve efsanevî kişiliklerin bize yansıyan ve günümüze gelen yazılı ve sözlü eserlerine hâkim olan nasihat anlatım tutumudur. Hiç şüphesiz bu durum toprağa yerleşik toplumlardan farklı olan göçerevli Türk sosyo-kültürel yapısının zorunlu olarak alması gereken bir şekilde başka bir şey değildir ve bunu başka yapılanma ve kavramsallaştırmalarla kolayca izah etmek de mümkün değildir.

Yukarıda, takvime bağlı bir toplumsal etkinlik olarak “bayram”lar üzerinde dururken, bayramların doğrudan doğruya bireyler ve aile kurumu bazında kurumlar arasında ortaya çıkan “düzen bozulmaları” (disorder) veya “çatışma”ların, eskiyen ve yıpranan sosyo-kültürel ilişkilerin onarılıp tamir edilmesi ve yenilenmesinden başka bir şey olmadığını ve toplumsal gündelik “düzen”in devamı için şart olduğunu vurgulamıştık. Bu bağlamda nasihat anlatım tutumunu ve buna bağlı nasihat etme ve almanın, takvime bağlı olmaksızın Türk sosyo-kültürel yapısı içinde gündelik yaşamı oluşturup yaşarken ortaya çıkan veya çıkma ihtimali beliren olay, olgu ve davranış biçimleri açısından öncelikli olarak bunlardan etkilenmeye maruz kalacak bireyi ön planda tutan ve onun meydana gelecek olan “kötü” olarak nitelendirecek sonuçlardan en az düzeyde etkilenmesini sağlamaya yönelik gönüllü ve kurumsal “koruma”lardır. Her ne kadar nasihatte “korunan birey” gibi gözükse de gerçekte o bireyin şahsında toplumsal düzen korunmaktadır.

Buna göre, bayram toplum bazında ve takvime bağılı olarak düzeni korumayı, eskiyen yönlerini, eksiğini gediğini yenileyip ortadan kaldırmayı amaçlar. Öğüt ise, bireyin bir “yanlış” yapması veya yapması ihtimali belirmesi halinde bunu gören bir başka bireyin gerçekte sosyo-kültürel düzen ve sosyal, kültürel değerler adına olup bitene müdahale ederek bireysel olarak eskiyen veya eksik gedik olduğunu düşündüğü yönleri onarıp yenilemeyi hedeflemektedir. Her ikisinde de esas olan bireysel ve toplumsal düzeylerde bilgisizliğe ve disiplinsizliğe yenilmemektir. Elde edilmiş olan bireysel ve toplumsal düzeyi ve düzeni muhafaza etmek ve onu aşağı düşürmeden devam ettirmektir.

Bu bağlamda yapısı gereği nasihatın bayrama göre daha işlevsel olan yönlerinden birisi de sadece kötü, eskimiş ve yıpranmış olana yönelik olarak işlememesidir. Nasihat sadece kötü bir olay ve olgu ortaya çıktığında işe koşulmaz. Bir birey içinde yaşadığı sosyo-kültürel şartlarda işini son derece “iyi” yaptığı hallerde bile “daha da iyisini” yapabileceğini düşünen ve bunun yolunu bilip gösterebilenler tarafından “öğüt vermeye” tabi tutulabilir ve birey ikna olursa önce bireysel sonra toplumsal hale dönüşecek yeni bir yapı ve yapılanmanın yoludur. Bu bir bakıma bireysel yaratıcılığın topluma nüfuz edip yayılmasının ya da bir toplumsal yapının dış bir müdahaleye uğramaksızın kendi kendini yenileyip dönüştürebilmesinin de en eski ve eskimez görünen şekli başka bir şey değildir. Ancak Türk sosyo-kültürel yapısı içinde “nasihat edip” onu tutup uygulamak kadar bireyin kendisine edilen nasihatı tutmayıp uygulamamasının da sonuçları daha açık bir ifadeyle karşılaştığı sosyal yaptırımlar vardır.

Nasihatler, bireylerin hayatında ortaya çıkan veya çıkması muhtemel görünen bir olumsuzluğu ya da daha “iyi” bir sonuç elde etme fırsatını gören veya bilen bir başka birey tarafından ona sunulması esasına dayalı bir sosyal davranış biçimidirler. Bu davranış biçimi, nasihatın kabul edilip tutulmasıyla elde edilen başarıya bağılı olarak bireyler arasındaki iletişim ve dayanışmayı güçlendirebilir ve kişiler arasındaki gerilimi azaltarak sosyal yapının devamlılığını sağlayan bütünleştirici bir davranış kalıbı ve kavramsal mekanizma oluşturur. Bunun tam tersine kendisine yapılan nasihatleri tutmayan ve bu yüzden de, nasihatlerde öngörülen başarısızlık veya kötü durumlara düşen bir bireye karşı takınılan “ben ona söylemişim”le başlayan ve uyarılmasına rağmen “söz dinlemeyişi” veya “öğüt almayışi”ndan dolayı uğradıkları “kendi düşen ağlamaz” atasözüyle özetlenen ve tedbirsizliği ya da tercihinden dolayı oluşan kaderiyle baş başa bırakılmayı da beraberinde getirebilir. Bu bir nevi nasihatlere uymamanın veya onları uygulamamanın cezasıdır. Bireyi uğradığı başarısızlık veya içine düştüğü kötü bir durum karşısında yanında olmayıp yalnız bırakarak cezalandırılma belki de nasihat olayının işlemlerini sağlayan en önemli mekanizmalardan birisidir. Birisinin ettiği nasihate uyularak devam edilen bir iş veya olayda nasihat edenin adeta bir danışmana dönüşerek söz konusu olay veya işte neredeyse doğrudan taraf olmasına kadar bile gidebilen bir birleşme ve bütünleşme mümkündür. Karşılaşılan bir olay karşısında bir bireyin ettiği nasihat bir başka ve daha yetkin olduğu düşünülen bireyin ettiği nasihat ile tercih olmaktan çıkarılarak diğer nasihat tercih edilebilir.

Bu süreç bireyin birden çok birey tarafından konuya yönelik farklı farklı bakış açılarıyla nasihat etmesine dönüşebilir. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihat etmenin aynı zamanda bireyler arasında hiyerarşi meydana getirici işlevleri¹ bağlamında bir bireyin nasihatine uyulmayıp bir başka bireyin nasihatine uyulması, nasihat eden bireylerin sosyo-kültürel statülerinin de sorgulanmasını beraberinde getirmesi nedeniyle bazen kalıcı sonuçlara da yol açabilen bireylerin birbirleriyle olan

¹ Hiç şüphesiz konuşma, erkekler arasında “hiyerarşi” meydana getirmeye yönelik iken kadınlar arasında ortaklık ve birbirini anlamaya yönelik yatay bir ilişkiler ağı (net) meydana getirir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Tannen 1977).

gizli güç çekişmelerini de açığa çıkarabilen “sosyal” ve “kişisel kriz”ler de ortaya çıkabilir. Hiç şüphesiz bizim vurgu yaptığımız ve soyutladığımız bu tür birden fazla nasihat almanın yol açtığı sosyal ve kişisel krizlerin altında taraf olan bireylerin birbirleriyle olan sosyo-kültürel ilişkileri ve sosyal statüleri başta olmak üzere sosyo-kültürel bağlama bağlı olarak pek çok farklı sosyal ve kültürel etmen de son derece önemli roller oynar.

Ancak bu tür durumlarda nasihat edilen bireyin işaret edilen sosyal ve kişisel krizleri idare etmedeki hüneri bu krizlerin sonucunun kalıcı olup olmamasını sağlar. Geleneksel Türk dünya görüşü veya halk felsefesi bu durumu “el elden, akıl akıldan üstündür” diyerek çözüm için aralık bir kapı bırakmaktadır. Böyle aynı konuda veya olayda birden fazla nasihat edilme durumuyla karşı karşıya kalan bireyi, nasihat edenlerin sosyal statü ve hiyerarşik durumlarını sıkıntıya ve sorgulanmaya muhatap etmeden “daha uygun” veya “en uygun” yolu bulup seçebilmesi için seçenekleri tek tek ya da adeta bir konsultasyon havası içinde topluca ve mukayeseli olarak değerlendirmesine imkân tanımaktadır.

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak konuşmalık türler yoluyla “nasihat etmek” olay, durum ve konular arasında anolojik bir benzeşme kurmak suretiyle, daha önce yaşanarak sınanmış kabul edilen benzerlerinden hareketle yol gösterip öğüt vermenin iki temel şekli vardır. Bu temel şekiller veya yapılar “doğrudan anlatım” veya “dolaylı anlatım” olarak adlandırılabilir.

Nasihatlerin büyük bir kısmı, insanların başından geçen olaylardan elde ettikleri çıkarımların sonucu oluşur. Başka bir deyişle nasihatler tecrübelerin eseridir. Toplumda nasihat eden kesimler ele alındığında “gün görmüş, geçirmiş insan” olması onların hemen hemen hepsinin ortak noktasıdır. Kendilerine niçin nasihat ettikleri sorulduğunda, “bizim yaşadıklarımızdan ders alınsın ki, aynı hatalara bir daha düşülmesin” demektedirler. Bu tür nasihat anlatımlarını “doğrudan anlatım yapısında nasihat etme” olarak adlandırabiliriz. Kişisel anlatılar en çok bu yapıdaki nasihatlerde karşımıza çıkar.

Bir diğer nasihat türü de duyulan, anlatılan olaylardan ders alınarak edilen nasihatlerdir. Bunlar çoğu zaman bir “kıssadan çıkarılan hisse” yapısındaki nasihatlerdir. Bu tür nasihatler anlatılan bir kıssa, atasözü, fıkra, bir olağanüstü bir olay içeren menkıbe veya efsanelerden elde edilen çıkarımlardır. Bu tür nasihat anlatımlarına “dolaylı anlatım yoluyla nasihat etme” olarak adlandırmak mümkündür. Bu genel iki anlatım yapısına bağlı şekiller her zaman mutlak bir ayırım içinde olmayabilir şu veya bu oranda ikisinin birlikte kullanılması da söz konusu olabilir. Bu biraz da nasihat anlatım tutumu doğrultusunda işe koşulan veya inşa edilen konuşmalık türün yapısal özelliklerine de bağlıdır.

Bu bağlamda her şeyden önce nasihat olgusuna ve onun genel yapısal özelliklerine derlediğimiz örnek olaylara biraz daha yakından bakarak işe başlamak daha kolay anlaşılır olmak bakımından yararlı olacaktır. Bundan hareketle daha sonra da tek başlarına, alkış, kargış, kişisel anlatı, halk inancı, deyim, atasözü gibi yapı bakımından basit türlerden (simple genres) bu türlerin birkaçın bir arada ve entegre olmuş kullanımıyla birisinin bir başkasına nasihat ettiği konuşma durumlarında dönüştükleri daha girift veya “kompleks türlere” (complex genres) yönelik (Abrahams 1969; Ben-Amos 1976, Dundes 1964, 1977, Lüthi 1976) veya bir tür içindeki tematik tiplere (Aarne 1961) dair yapısal tespitlerimize dönebiliriz:

1.)Nasihat Anlatım Tutumu-Kargış-Konuşma Bağlamı ve Durumu: Nasihat bir kargışın (bedduanın) gerçekleşmesini ve kargışların işleyiş sistematüğünü güncelleyerek doğrular ve anlatılan örnek olaya bağlı olarak kargışın gücü ve önemi yerinde kullanılmasının kazandırdıkları anlatılarak bir savunma ve saldırı araç-gereci olarak kargışın kullanımının öğütlenmesi sağlanır. Daha önce de işaret edildiği gibi, kargışlar belli bir formül içinde söylenen sözün “sihir”li (magical) bir güce sahip olduğu inancıyla

mitolojik dönemlerden kalma izler taşıyan ve “alkış” (dua) ile birlikte halk dininin en işlevsel araç ve gereçleri arasında yer alırlar. Kargışlar ve alkışlar bu özellikleriyle de bir yönüyle “nasihat” anlatım tutumu gibi kendi başlarına bağımsız birer anlatım tutumudurlar. Halk arasında özellikle “kargış”ın “tut”masına olan inanç nedeniyle kullanılması “tehlikeli” sayılan bir anlatım tutumudur.

Bazen “nasihat” anlatım tutumuyla “kargış anlatım” tutumlarının birleşerek bir birinin ardılı olarak kullanıldığı görülür. Nasihat anlatım tutumu kendi başına çoğu zaman ilahi bir ceza içermemesine karşın bu birlikte kullanımlar dolayısıyla kargış anlatım tutumunun özellikleri nasihate ait olarak da kabul edilir veya bu şekilde algılanır. Bu nedenle denilebilir ki “kargış”larla nasihatlerin ilişkisi, nasihat anlatım tutumunu halk diniyle ilişkilendirmede son derece önemli bir yere ve role sahiptir. Geniş kitleler çok kolaylıkla “kargış anlatım tutumu”yla, nasihat anlatım tutumunu birbirine karıştırmaktadır. Çoğunlukla birlikte kullanılmalarının da bu gelenekselleşmiş algılayışta büyük bir paya sahip olduğu düşünülebilir. Bir kaynak kişimizin anlattığı örnek olayda bu durum daha açıkça görülebilir: “Havva teyzenin annesi gelin olmuş. Ve seferberlik olmuş kocası askere gitmiş ve şehit olmuş. Gelin kaynana beraber oturuyorlarmış köyden bi adam geline göz koymuş ona seni alıcam diyip duruyormuş. Eskiden köyde suları omuzlukla taşırlarmış. Gelin sudan gelirken adam kadının peşinden eve kadar gelmiş kayınvalidesi ocağın önünde oturuyormuş adam da arkasından gelip geline sarılıp öpmüş. Kayınvalidesi geline demiş ki kızım bu adam senin adını çıkartacak senin iyi olduğunu biliyorum sen ama bu adamla evlen, gelini bunu kabul etmemiş. Kadın da bunun üzerine adama beddua etmiş inşallah benim oğlum gibi sen de kurşunlara gelesin demiş. Ve adam da vurularak ölmüş”. (Gençtosun 2010).

Örnek olayda, kocası savaşta şehit olmuş bir geline sarkıntılık yapan bir adamın varlığı ve onu gözünün önünde sarılarak öpmesi üzerine birlikte yaşadığı kaynanası gelinine “namus”unu korumak için bu adamla evlenmesini nasihat etmektedir. Ancak gelin kaynanasının nasihatini kabul etmez ve adamla evlenmez. Bunun üzerine başka çaresi olmadığı görülen kaynana, adama “sen de benim oğlum gibi kurşunlara gelesin” diye kargışta bulunuyor. Bundan bir zaman sonra adam “vurularak öldürülür” kargış yerini bulmuş müteceviz ilahi bir buyrukla cezalandırılmıştır. İki anlatım tutumunun iç içe geçtiği bu örnek olayda kargışların kimsesiz ve savunmasız durumda kalan Türk insanının özellikle de kadınların nasıl “kimsesizlerin kimsesi”ne yönelerek dayanılması zor hayat şartlarında bile hayata tutunduklarını gösteren muhteşem bir örnek olayla karşı karşıyayız.

2.)Nasihat Anlatım Tutumu-Tutulmayan Nasihat-Kargış-Konuşma Durumu Ve

Bağlamı: Bazı durumlarda kargış tutulmayan ana-baba nasihatinin artçısı olarak ortaya çıkar ve nasihatleri tutmayanın Tanrı tarafından cezalandırılması geleneksel ve kalıplaşmış ifadelerle istenilir. Söz konusu bedduanın gerçekleşmesi aynı zamanda nasihatlere uymayı ve onları tutmayı kutsal veya tanrısal bir zemine taşır. Meşruiyet ve gerekleri halk dini hayatının en önemlileri arasına girer. Aşağıdaki örnek olay da bu durumu açıklayıcı niteliktedir: “Babam bir gün dayıma “ya arkadaş 15, 20 sene önce baban sana bazı nasihatlerde bulunmuştu, sen de bunları yerine getiriyordun. Bu aralar ne oldu sana da hırçınlaştın”der. Dayım da”ya boş ver sen onları”der. Dedem o aralar 90 yaşının üzerindeydi. Babası oğlunu çağırttı.”oğlum sağdan soldan duyduğuma göre millete zulüm ediyorsun, insanlıktan çıkmışsın. Şayet böyle bir şey yaptıysan babalık hakkımı sana haram ederim. Kazanmış olduğun paranın hayrını görmezsin”dedi. Dayım yine yoluna devam eder. Babamla da arkadaşlığını kesip görüşmemeye başlar.

Dayım bir gün yakalanır. Cezaevi’nde yaklaşık 3 sene hüküm giydi. Dedem dayımın cezaevine düştüğünü duyunca ona beddua eder. Der ki “Ekmek atlı ola, sen de yayan olasin, kaçasin kaçasin ulaşamayasin”der. Yani elindeki ekmeğin senden ileri geçsin ona ulaşama. Dedemin nasihatine uymadığı için dedem beddua eder ve

bedduası tutar sefil bir hayat geçirir. Bütün mal varlıkları düşmüştür, oturacak bir evi dahi kalmamıştır.”(Özkınacı 2010).

Bu örnek olayda da nasihatlerle kargışların nasıl iç içe geçerek daha kompleks bir yapıya kavuştuğunu görebiliriz. Üstelik yukarıdaki örnek olayda doğrudan doğruya tutulmayan nasihatler ve istedik davranışların dışına çıkan bir evladın cezalandırılması için kargışta bulunan ve bu iki anlatım tutumunun birleşmesiyle oluşturulmuş bir yapı son derece açık bir biçimdedir. Bu yapı yukarıda da işaret edildiği gibi neredeyse bütün nasihatlerin tutulmaması sonucunda ilahi bir cezalandırmaya uğranılacağı algısını da beraberinde getirmektedir. Nasihatlerin halk dini ve geleneksel dünya görüşünün oluşumunda ve güncel örnekler etrafında yeni kuşaklara taşınmasında “inanılır” kılınmasında en işlevsel unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bağlamda “ata-baba nasihati” olarak adlandırılan nasihatler ayrıcalıklı ve özel bir yere sahiptir. Kargışlarla birleşmedikleri veya desteklenmedikleri durumlarda bile tutulmamalarının kişiyi ilahi bir cezalandırmaya uğratacağı inancı halk arasında yaygındır. Muhtemelen Türk kültürünün mitolojik döneminden ve “atalar kültü”yle ilişkili olan bu halk inancı Türk halk dininin son derece dikkat çekici inanç örüntülerindedir. Günümüzde sathi de olsa bir İslâmîleşmeye uğramış olarak yaşamaya devam eden bu inanç örüntüsünün ifade edildiği bir nasihat örnek olayı şu şekildedir: “ Bir gün yazlıkta küçükken belim açık dolaşıyordum ve babam ben hep uyarıyordu. Kapat göbeğini belini diye söyleniyordu. Ama ben dinlemiyordum. Sonra ben çay doldurmak için aygaza yaklaştığımda çaydanlığın kapağı göbeğime düştü ve yandı. O an Allah tarafından baba sözü dinlememeyi acı bir şekilde öğrendim”. (Cengiz 2010).

Bu örnek olayda açık bir biçimde yazlıkta göbeği açık olarak dolaşan ve bundan rahatsız olup göbeğini kapatmasını isteyen babasının uyarı ve nasihatlerini dinlemeyen kız bir gün çaydanlığın kapağının düşüp göbeğini yakmasını “baba sözü” dinlememesi nedeniyle Allah tarafından uğratıldığı ilahi bir cezalandırma algılamaktadır. Bu örnek olayda ifade edilen “halk fikir”leri iki bakımdan önemlidir. Birincisi “baba sözü”nün dinlenilmesi gereken bir kutsallığa sahip olması fikri ve ikinci olarak da “baba sözü”nün Türkçe’de neredeyse eşanlamlısı olan “ata-sözü” teriminin ve bu konuşmalık türün sosyo-kültürel bir “düzen”leyici oluşudur. Her iki fikrin de ortak noktasının “ata-baba kültü” oluşu ve bunun 1000 yıllık İslâmî bir geçmişe rağmen yüzeysel olarak İslâmîleşerek yaşamayı üzerinde bağımsız araştırmalar yapılmasını hak edecek kadar dikkat çekici bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.)Nasihat Anlatım Tutumu-Tarihi Efsane-Kargış-Konuşma Durumu ve Bağlamı:

Nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak tarihi efsanelerin de anlatılması ve buna dayalı olarak nasihat edilmesi günümüz Türk sosyo-kültürel yapısı içinde sık rastlanan bir olgularak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda ele aldığımız “baba nasihati”nin kutsallığı ve bedduasını alanın ongmazlığı fikri tarihi efsanelere de bağlanarak anlatılır. Konuşmalık türlerden atasözü ve deyimlerin yanısıra bu halk inancının tarihi efsanelerle de desteklenmesini gösteren şu örnek olay konuyu açıkça ortaya koyacak niteliktedir: “Hangi sebepleydi tam hatırlamıyorum; babamla tartışmıştım. Gençlikte herkesin başına gelirmiş lakin ben pek alışık değildim babamla tartışmaya. Odama geçmiş oturuyordum ki, annem yanıma geldi ve oğlum sana bir hikaye anlatayım diyerek Yavuz Sultan Selim’le babası II. Bayezid arasında geçtiği söylenen şu olayı anlattı: “Sultan Selim henüz şehzadeyken babasına karşı gelmiş ve tahta kendisinin geçmesini istemiş. Babası taht için Selim’in ağabeyini uygun görürmüş. Şehzade Selim bütün kardeşlerini mağlup etmiş ve son olarak da babasının karşısına çıkmış. Ancak babasına karşı yaptığı savaşı kaybetmiş. Yine de tahta geçmek ona nasip olmuş. Ama babasının “oğlum kılıcın keskin, saltanatın kısa olsun; şirlerin pençelerinde can veresin” bedduasını da beraberinde almış.Gün geçmiş Şehzade Selim Yavuz Sultan

Selim olmuş. Çok geçmeden babasının bedduası kabul görmüş ve Sultan Selim'in sırtında çiban çıkmış. Bu hastalığın halk arasındaki adı şir-i pençe imiş. (arslan pençesi) Yavuz Sultan Selim de anlamış babasının bedduasının kabul olduğunu. Ama o kendisinin ya bir arslan pençesinde, ya da arslan gibi birinin ellerinde öleceğini sanırmış. Tahta geçtikten sekiz dokuz yıl sonra da vefat etmiş.

Oğlum Yavuz mertti, yiğitti, deli doluydu amma babasının bir sözüyle hem saltanatından, hem de canından oldu. Belli ki babaların bedduası kabul oluyor. Bakma ben anayım. Her ne kadar kızsam da, sana kötü bir söz edemem. Sen sen ol babanı üzme, onun sözünü çiğneme, bedduasını alma ki; yine sana bir kötülük gelsesin.(Okumaz 2010).

Bu örnek olayda anlatılanlar Yavuz Sultan Selim Han ve babası Sultan II. Bayazıt olunca her şeyden önce tarihi efsanede anlatılan ""tarihi bir gerçek" olarak algılanış söz konusudur. Dahası bu olayın son derece yaygın bir tevatür olması da "mutlak gerçek" olarak algılanmasını artırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik Yavuz Sultan Selim gibi bir Osmanlı Sultan'ın dahi baba sözü dinlememesi ve onun kargışı nedeniyle Tanrı tarafından bedduanın kabul edilerek aynen cezalandırılması geniş halk kitlelerinin muhayyilesinde ne denli etkileyici bir örnek olduğunu daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Bu nedenle bu tarihi efsaneyi babasıyla tartışan oğluna anlatan annenin sözlerini ve nasihatini "Oğlum Yavuz mertti, yiğitti, deli doluydu amma babasının bir sözüyle hem saltanatından, hem de canından oldu" şeklindeki ifadeyle işaret ettiğimiz yönleriyle Yavuz'un kişiliğine çektikten sonra "Belli ki babaların bedduası kabul oluyor. Bakma ben anayım. Her ne kadar kızsam da, sana kötü bir söz edemem." diyerek, annelerin bedduasının "annelik" vasfı nedeniyle tesirinin kırılmasına karşılık "baba bedduası"nın kesin kes kabul olacağını söylemektedir. Bunları anlattıktan sonra annenin sonuç olarak söylediği "Sen sen ol babanı üzme, onun sözünü çiğneme, bedduasını alma ki; yine sana bir kötülük gelsesin" şeklindeki ifade anlatı olayının tamamını bir nasihate dönüştürmekte ve "babayı üzme" ve babanın "sözünü çiğnemek", "bedduasını almak" aff edilmez "günah"lara dönüştürmektedir. Bunlar öyle "günah"lardır ki, karşılığını hemen bu dünyada görüp hesabını vermek zorunda kalacaksın, kabulü ve inancıyla adeta dünyaya ve şimdiye taşınmış "erken bir Mahşer günü"nden farksız bir dini anlayışla karşı karşıya kalınmaktadır.

4.)Nasihat Anlatım Tutumu-Deyim-Kişisel Anlatı-Konuşma Durumu ve Bağlamı:

Bu tür yapılar da kullanılan konuşmalık tür "deyim"dir. Deyimlerin en az iki sözcükten en fazla da birkaç sözcükten oluşmaları nedeniyle kullanıldıkları konuşma durumuna uyum sağlayan yapı ve çekim ekleri ötesinde büyük bir yapısal değişikliğe uğrayamazlar. Çoğunlukla, nasihat geleneksel bir değeri ifade eden bir deyim içerir. Nasihat edilen kişiye deyimde ifade edilen gerçekleşen veya gerçekleştiğine inanılan bir örnek olayla birlikte söz konusu gelenekselleşmiş durum ve değer güncellenerek sunulur. Bu konuda "altın adını bakır etmek" deyimine ilgili olarak bir kız öğrenci yurdundaki Afyonlu ve Sakaryalı iki kız öğrenci arasındaki konuşma durumu ve bağlamında derlenen şu örnek olaya daha yakından bakabiliriz: "Yurtta otururken iki arkadaşım, o gün içerisinde meydana gelen bir olaydan bahsediyorlardı. Konuşmalarının içinde nasihat olması dikkatimi çekti. Ben de hemen kaydetmeye karar verdim. Buna göre:

-Betül Kırız: Nagiş bu gün ne oldu biliyon mu

-Nagihan Dinçer: Noldu?

-Betül Kırız: İşte ben şeyin parkın oradan geçiyordum, az önce giderken, gelirken bi kızla oğlan oturuyordu parkta. İşte sonra herhalde kızın babası geldi birden bi kargaşa, bi bağırıtı, bi çağırıtı... Sonra oğlanı dövdü hem de bi şöyle itti vurdu filan...

-Nagihan Dinçer: Valla!

-Betül Kırız: Evet, evet nolduğunu anlamadık. Herkes toplandı bakıyoduk işte, neyse oğlanı itti, oğlan da kaçamadı yazık, bir şey yapamadı. Sonra kız da orada "Yapma

baba" falan diye bağırmaya başladı. Kıza da geldi bir tane tokat patlattı. İşte "Sen sus" dedi, "Git şu tarafa" dedi. Sonra oğlana bağırды, "Sana kaç defa uyarıcam" falan dedi.

-Nagihan Dinçer: Rezillik lan, ay!

-Betül Kırbız: Korktuk hepimiz korktuk. Yoldan geçiyorduk işte biz de neyse, kızı sonra kolundan tuttu arabaya attı, bastılar gittiler. Kız ne yazık bakalım evde ne hesaplar verecek.

-Nagihan Dinçer: Kız benim de başıma geldi biliyon mu?

-Betül Kırbız: Ciddi misin? Sen de mi yakalandın?

-Nagihan Dinçer: Kız ne oldu biliyon mu?

-Betül Kırbız: Baban mı yakaladı?

-Nagihan Dinçer: Kız ne babası? Şimdi biz lise çağında Murat'la işte şeye gittik. Böyle bizde park gibi bir yer var işte orada, oraya gittik, oturduk. Sen bi komşu gör, lanet kadın git hemen anneme şey yap. Öyle hemen gitmiş anneme söylemiş "Oturuyorlardı" bilmem ne. Ondan sonra akşam geldim eve, işte annem dedi "Sen nerdeydin bu gün?" ondan sonra işte "Hiç anne, dersteydim" falan filan böyle işte. "Okuldaydım ben" sallıyorum böyle. Ondan sonra işte dedi "Parkta ne işin vardı?" "Ne parkı anne?" diyom. Dedi işte "Şey dedi" Komşu, adı neydi şu an unuttum da, ondan sonra şey dedi: "Sizi görmüş" falan filan dedi. Ondan sonra ben de "Nerde görmüş" dedim. "Parkta görmüş" dedi. Ondan sonra ben "Yok" falan filan dedim. "Beni kandırma ben zaten bilmiyom" falan dedi. "İyi" dedim, "Anne gittik yani ne yaptık oturduk bi çay içtik" dedim. Ondan sonra şey dedi bana, "Aha şimdi sopayı yiyeceğim" dedim. Ondan sonra şey dedi: "Altın adını bakır etme" dedi.

-Betül Kırbız: Ne dedi? Anlamadım.

-Nagihan Dinçer: Altın adını bakır etme.

-Betül Kırbız: Hı! İyiymiş.

-Nagihan Dinçer: Öyle dedi işte baya bi koydu. (Kırbız 2010; Dinçer 2010).

Bu örnek olayda yer alan deyim şeklindeki nasihat "altın adını bakır etmek"tir. Ancak örnek olaya baktığımızda okuldan gelirken bir parkta bir gençle oturan bir kızın babası tarafından yakalanması oğlanın ve kızın dövülmesi olayını gören ve bunu yurttaki Sakaryalı oda arkadaşına anlatan kaynak kişinin daha önce kendisinin de memleketinde benzer bir şekilde sevdiği bir gençle parkta otururken komşuları tarafından görülüp annesine şikâyet edilmesini anlatmaktadır. Bu kişisel anlatı, komşusunun şikâyet üzerine kızını karşısına alarak konuşturan annenin bu tür masum buluşmaların bile kızının adını "kötüye" çıkaracağını ve "altın olan adını bakır edeceğini" düşünmesinden dolayı kızına "altın adını bakır etme" şeklinde bir nasihate dönüşmektedir. Bu bağlamda anlamı dikkat et bu tür masum buluşmaları bile yapma aksi halde hiç hak etmemene rağmen adın kötüye çıkar, şeklindedir. Yapısal olarak bir deyim nasihat anlatım tutumu içinde doğrudan doğruya yapmakta olduğu davranışları olumsuz bulduğunu ve bunlardan vaz geçmesi gerektiğini kızına telkin ve nasihat etmektedir. Konuşma durumuna ve bağlamına göre pek çok deyim kolayca bir nasihate dönüşebilmektedir.

5.)Nasihat Anlatım Tutumu+Kişisel Anlatı+Yerel Ve Yeni Deyim+Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak pek çok deyim nasihate dönüşmesinin yanı sıra yeni deyimlerin de ortaya çıkmasına neden olabilir. Bir başka ifadeyle, nasihat anlatılan örnek bir olaydan hareketle yeni ve yerel deyimlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu konuyu aydınlatıcı mahiyette bir nasihat etme örnek olayı şu şekildedir: "İki kardeş varmış anne babaları ölmüş. Birlikte yaşıyorlarmış eskiden köylerde hoca sırası varmış hoca hergün bi evde akşam yemeği yemiş. Ablası yemeği hazırlamış kardeşi de uzanıp bi lokma almış ablası da bi tane vurmuş çocuk da sofranın yanına uzanmış ve yerinden kalkmamış hoca gelmiş demiş ki zarife kızım bu niye burda yatıyor. O da uyudu demiş. Hoca yemeğini yemiş gitmiş. Kız da kardeşine

kalk yemek yiyelim demiş o da kalkmamış. Kız da köyde düğün varmış almış komşusunu düğüne gitmiş. Gelmişler ki çocuk hala orada yatıyo kız bir de bakıyor ki kardeşi ölmüş. Bu sefer gidip komşusunu çağırıyo böyle böyle oldu meğer vurunca ölmüş. Komşu da bunu kimseye söylemeyelim Kerteş dağına götürüp gömelim diyor. Çocuğu alıp gece götürüyorlar kız diyor ki ben kardeşimi burada bırakmam kardeşini geri alıp eve getiriyo ağırı (ahır) eşip gömüyorlar. Bu arada herkes Nuh kayıp diyor. Ölü ahırda kokmaya başlıyo sonra bi gecede oradan çıkarıp ocaklıkta ölüyü yakıyorlar sonrada götürüp kemiği çaya atıyorlar. Daha sonra gençler balık tutarken ağı atıyorlar kafatası ağa takılıyor ve kız kardeşiyle komşu uzun süre hapis yatıyor. (O yörede bu olaydan sonra çocuklara birbirinize vurmayın Nuh gibi olursunuz diyorlarmış.” (Gençtosun, 2010).

Bu örnek olayda yerel olarak kullanılan “Nuh gibi olmak” deyiminin ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Anlatıda yer alan “Nuh gibi olmak” deyimini, Nuh adlı çocuğun ablasının vurması sonucu ölmesi ve iki kere gömülüp sonrada yakılan cesedi ve dereye atılan kemiklerinin bulunmasıyla olayın aydınlanması ve faillerinin cezalandırılmasını ve o yörede birbirine vuracak olanlara “Nuh gibi olursunuz” denilerek vuruşup döğüşmemeleri nasihat edilmektedir.

6.)Nasihat Anlatım Tutumu Atasözü-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Bu tür yapıarda kullanılan konuşmalık tür “atasözü”dür. Nasihat bir atasözünün doğrulanması doğrultusunda yaşanan veya yaşanıldığına inanılan bir örnek olayla birlikte güncellenilerek sunulur: “Büyük babam bazen bize yolundan giden yorulmaz derdi. Bunun açıklaması ise yapacağı işin tekniğini iyi bilen, deneyim sahibi olan kimse yapacağı işte yapacağını önceden tespit eder, sonra uygular. Sonuca her zaman sıkıntısız ulaşır. Bunları bilmeyenler çok işkence çekerler diye anlatmıştır”. (Hacılar 2010).

Bu örnek olayda “Yolundan giden yorulmaz” atasözünün nasihatlerin kaynağı ve meşrulaştırıcısı olarak kullanımı görülmektedir. Bir anlamda atasözü türünün toplumsal işleyiş mantığının dışa vurulmasını görüyoruz. Atasözünün doğruluğu zaten toplumsal olarak kabul edilmiştir. Bu kabul beraberinde yine genel bir anlam alanı yaratmakta ve bu “Bunun açıklaması ise yapacağı işin tekniğini iyi bilen, deneyim sahibi olan kimse yapacağı işte yapacağını önceden tespit eder, sonra uygular. Sonuca her zaman sıkıntısız ulaşır. Bunları bilmeyenler çok işkence çekerler diye anlatmıştır” (Hacılar 2010) şeklinde ifade edilmektedir. Bu anlam alanına istinaden karşılaşılan gündelik olaylar ölçülüp tartılmakta ve bir sonuca varılmaktadır. Nitekim aynı kaynak kişinin naklettiği bir başka örnek olayda bu atasözüne bağlı nasihatlerin işleyiş mantığı daha açık olarak ifade edilmektedir: “Bir akrabamız vardı. Nursal yenge babaannem ona sürekli sabır et yengem gök goruk helva olur başı sabırdan olur dermiş. Nursal yenge eşi öldükten sonra kaynanasından çok eziyet çekmiş. Şimdi ise sabır etti her şeye dayandı ve bir tane ev aldı iki çocuğunla beraber şuan mutlu bir hayat sürüyorlar.” (Hacılar 2010).

Bu örnek olayda karşılaştığı gündelik olaylar karşısında bir yakın akrabaya aile büyüğü olarak babaannenin sürekli olarak “Sabır et yengem gök goruk helva olur başı sabırdan olur” şeklindeki atasözünü söylenilerek nasihat edilmektedir. Başına gelen her türlü olumsuzluklara bu nasihatler doğrultusunda dayanan ve davranan yakın akrabasının sonunda bu olumsuzlukları atlatarak “ev sahibi olması ve çocuklarıyla birlikte mutlu bir hayat sürmesi” bir yönden atasözünün doğruluğunu diğer yönden de ona bağlı nasihatleri tutmanın doğruluğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda özellikle dikkat çekilmesi gereken bir husus atasözü gibi bir konuşmalık türün kendi başına kişisel bağlantılardan soyutlanmış bir metin olarak bir bakıma kendi başına taşıdığı anlamlara sosyal ve kültürel bağlamıyla birlikte kazandığı yeni anlamların ortaya çıkmasıdır. Bu yeni ortaya çıkan anlamlardan birisi de atasözü ve ona bağlı

nasihatleri tutup takip edenlerin neredeyse bütün hayatlarını en genel anlamda da olsa anlamlandırmalarıdır. Aynı kaynak kişinin naklettiği bir başka örnek olayda bunu açıkça görmek mümkündür: “Babaannem torunlarına her zaman iyilik yapan iyilik bulur derdi. Etrafına iyilik eden kimse gün gelir zor durumda kalırsa ona da iyilik yapılır. Her şeyin karşılığı muhakkak vardır derdi. Evet, aslında biz bunları yaşadık beklemediğimiz bir zamanda yaptığımız bir iyilik bize geri döndü”.(Hacılar 2010).

Bu örnek olayda aile büyüğünün “iyilik yapan iyilik bulur” şeklindeki aile bireyleri tarafından tutulmuştur. Bunun karşılığı olarak düşünülen ve ilahi bir mükâfatlandırma kabul edilen hiç beklenmedik zamanda ve yerden gelen destek ve yardım hayat boyu tutulan nasihatlerin ve onlar doğrultusunda davranmanın sonucu kabul edilmektedir. Türk halk dininin veya geleneksel dünya görüşünün oluşup devamında atasözü ve ona bağlı nasihatler ilişkisi bağımsız bir araştırmamızın konusu olacak genişlikte ve önemde olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Atasözleri bazen doğrudan doğruya bir davranışın gerekliliğini en genel şekilde belirleyerek bireyi o yönde davranmaya ve çalışmaya yöneltecek mahiyette bir nasihat cümlesine dönüşebilirler. Halk arasında yaygın olarak kullanılan “bir baş ol da soğan başı ol” şeklindeki atasözü buna örnek verilebilir. Konuşma durumuna ve icra bağlamına göre farklı anlamlar içerebilen bu atasözü şu örnek olayda okumanın gerekliliği olarak kullanılmıştır: “Bu sözü bana annemin teyzesi derdi. Teyzem benim bir şekilde okuyup bir yerlere gelmemi, beni mevki sahibi iken görmeyi çok isterdi. Böyle üniversite okuyan, ilim irfan sahibi, tahsilli insanları da severdi, yardım ederdi. Üniversite sınavına gireceğim yıl; annemlerle otururken hatta unutmam mutfakta çay içiyorduk. –Kızım bir baş ol da soğan başı ol- demişti”. (Saygı 2010).

Bu örnek olayda üniversite sınavına girecek yeğenine “ne yaparsan yap mutlaka oku, okula git” anlamı taşıyan bu atasözü, teferruatı tartışmayı gereksiz bulan ancak işaret edilen alana yönelik bir girişimi ve başarı göstermeyi yeterli gören bir anlayış ifade edilmektedir. Konuşma durumuna bağlı olarak bu tür atasözleri ele alınacak konuyu başlatan durumunda olabileceği gibi tartışılan konuyu söz konusu atasözünün ileri sürdüğü genel ilke doğrultusunda bir sonuca bağlayıp bitiren konumunda en sonda da olabilir.

7.)Nasihat Anlatım Tutumu-Geleneksel Sosyo-Kültürel Değerler-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihat örnek olaya yer verilmeksizin toplumda kabul gören geleneksel sosyo-kültürel değerler doğrultusunda bir veya birkaç cümlelik soyut açıklamalar ve telkinler şeklindedir. Bunların çoğu sosyal değerleri ve davranışları belirleyen görgü kuralları mahiyetindedir. Dolayısıyla bu tür nasihatlerin tutulmaması halinde yukarıda “kargış” örneğinde gördüğümüz gibi tanrısal cezalandırmalar ve ödüllendirmeler beklenilmez. Ancak, gündelik hayatı oluşturur ve devam ettirirken nerde ve nasıl davranılacağına dair kültürel istendik formları belirlemesi bakımından önemlidir. Bir kaynak kişimizin, “Büyük babam her zaman bize hasta ziyaretine gidince on beş dakikadan fazla oturulmaz der. Bu da bize söylediği bir nasihatdir. Hasta rahat edemez misafirler gelince o yüzden de öyle söylenirmiş” (Hacılar 2010) şeklinde anlattığı örnek olay bu tür sosyal görgü kurallarını yeni kuşaklara aktarmada ve buna dayalı davranış biçimlerini kazandırmada nasihatlerin yerini göstermektedir. Ayrıca bütün nasihatlerin mutlaka dini bir temele dayanmadığını ve din dışı alanlarda da özellikle sosyal hayatla ilişkili olabileceklerini ortaya koymaktadır.

Bu tür din dışı konularda özellikle sosyal hayatla ilgili değer ve uygulamaların din dışı olmaları nedeniyle uyulmadıkları takdirde herhangi bir yaptırıma uğranılmayacağı sonucu düşünülmemelidir. Yukarıdaki nasihatteki konu ve buna bağlı örnek olaylarda bunların aksine davranan insanların sosyal yaptırımların belki en hafifi olan “kınama” ve “ayıplanma” ile karşılaşacakları açıktır. Bu gibi durumlarda “soyal eleştiri” (social criticism) anlamında “dedi-kodu” anlatım tutumunun devreye girerek

nasihatlerin vaaz ettiği davranış şekline aykırı davrananların anında eleştiriye uğraması söz konusudur.

Hiç şüphesiz, “dedi-kodu” olarak adlandırılan sosyal eleştiri ve bu yolla bir bireyin “eleştirilmesi”, “kınanması” ve “ayıplanması” gibi yaptırımlar yukarıda örneklediğimiz “kargış” ve “alkışlar”la da ilişkili tanrısal ceza ve ödüllendirmelerin yanında gündelik hayatta karşımıza çıkmaktadır.

8.)Nasihat Anlatım Tutumu+ Toplumda Kabul Gören Geleneksel Sosyo-Kültürel Değerler Doğrultusunda Karışık veya Bir Temaya Yahut Bir Konuma Yönelik Birbiriyle İlişkili Soyut Cümlelerden Oluşan Bir Liste+Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihat örnek olaya yer verilmeksizin toplumda kabul gören geleneksel sosyo-kültürel değerler doğrultusunda karışık veya bir temaya yahut bir konuma yönelik birbiriyle ilişkili soyut cümlelerden oluşan bir liste ya da program şeklini de alabilir. Bu tür nasihatleri bir liste halinde sıralama çoğunlukla birbirlerini yakından tanıyan ve bağlı insanların birbirlerinden uzun süreliğine ayrılmaları halinde çıktığını söylemek mümkündür.

Trabzon'dan İstanbul'a okumaya giden torununa babaannesinin verdiği nasihat bu tür nasihatlere örnek olarak verilebilir: “Kizum sensin reşat altını..kodik seni kutiya yolladik seni istanbula...Kutinin içinde duracaksın...dışına hiç çıkmayacaksın...haçan okulunu bitirupta geldun mi, çıkaracaguk seni kutidan dışarı..vereceguk seni başkasına.. Kizum uşaklarla hiç konuşma..olar sana bakarlarsa hiç tarftarısına bakma..olar koşsun tursunlar peşinden çatlasınlar. Kizum yolda sana birisi derse, gel ha bu tarafa baban seni bekliy sakın ona inanma hemen eve gelesun inanmayasun onlara. Yolda adamlar sana sakiz verursa sakın oni alma da yeme de seni kandirurlar da bişey yaparlaru sana. Kizum oki adam ol bizler yaşlanınca bize bak Seninde torinların okisin sana baksınlar. İyi evlad olasin. Hak yemeyesun. Adaletli olasin. İnsanları sevesin”. (Süzer 2010).

Babaanne kız torunu İstanbul'da bekleyen muhtemel tehlikelere karşı uyarmakta ve ona bu tür olay ve durumlar karşısında kendisini nasıl koruyabileceğini birer bire sıralayarak nasihat etmektedir. Dikkat çekici olan nasihatlerin sıralamasının İstanbul'a gidişi, hatta mezun olup dönüşü ve sonrasını da içine alacak şekilde tam bir kronolojik yapının anlatıma hâkim olmasıdır. Dahası bu nasihat listelemesinde son derece geleneksel ve arkaik unsurların yanı sıra göreceli olarak yakın zamanlarda ortaya çıkmış davranış biçimlerini de içermesidir. Bu durum da bize aslında nasihatlerin nasıl esnek bir yapıya sahip olduğunu da göstermesi bakımından önemlidir. Konuşma durumuna bağlı olarak gündelik hayatı oluşturup devam ettirmede etkili bir araç-gereç konumundaki nasihatlerin kolayca eskijen ve etkisizleşen konularda nasihat etmekten vaz geçerek çok rahatlıkla yakın zamanlarda ortaya çıkan bir konuyu nasihatın içine alabileceğini göstermektedir. Nasihat anlatım tutumunu da en eski bir kültürel araç iken günümüzde de son derece yaygın bir kullanıma sahip kılan bu özelliği olmalıdır.

9.)Nasihat Anlatım Tutumu- Gerçekleşen Olay Üzerine Anlatılan Gerçek Bir Olay-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Geleneksel olarak Türk sosyo-kültürel yapısı içinde konuşma durumu ve bağlamına göre gündelik yaşamın herhangi bir anında meydana gelen bir olay üzerine anlatılan bir gerçek olay veya onu içeren bir kişisel anlatı en yaygın nasihat etme biçimlerindedir. Kaynak kişilerimizden birisi ailesi içinde gerçekleşen bu tür bir nasihat etme olayını şöyle anlatmaktadır: “ Ablamın liseye giderken arkadaşlık yaptığı, kötü alışkanlıkları bulunan Serap adlı bir arkadaşı vardı. Annem ve babam ablamın, Serap ile arkadaşlık yapmasını şiddetle karşı çıkar ve görüşmemeleri için sürekli ablama telkinde bulunurlardı. Ablam ise arkadaşlığı bitirmiyor ve arkadaş kurbanı olmak yolunda ilerliyordu. Babam bir gün eve geç gelen ablamı yanına çağırarak gayet nahif ve sevecen bir tavırla : “Hani dayının kızı Canan ablan var ya. Ne kadar saf, ne kadar temizdir bilirsin. Ancak senin yaşlarındayken kötü

arkadaşları yüzünden başına gelmeyen kalmamıştı..”dedi Ablam : “ Ama olamaz, ben bunları hiç bilmiyorum şuana kadar kimseden böyle bir şey duymadım. ”dedi. Babam :”Elbette duymazsın çünkü bütün aile onun bu kötü durumdan uzaklaştırmak için, bu olayları unuttuk ve ona hiç hissettirmedik. Arkadaşları yüzünden uyuşturucu tuzağına düştü ve ailesi onu bu durumdan kurtarmak için hem maddi hem de manevi bir sürü sıkıntıya girdiler. Eğer bugün sen Canan ablan hakkında duyduğun bu olaya şaşırıyorsan emin ol ki bu ailemiz sayesinde oldu. Canan ablan ise akli başına geldiğinde bütün aileye karşı kendini suçlu hissetti, çok kötü günler yaşadı.”Babam anlattıkça ablamın ufku açıldı ve zamanla Serap’la ilişkisini bitirdi. Bu olaydan ben de kendime pay çıkardım ve arkadaş seçimlerimde, her zaman dikkatli olmaya çalışıyorum.”(Okur 2010).

Bu örnek olayda baba dayısının kızının başından geçenleri anlatarak kendi kızına nasihat etmektedir. Eğer bu örnek olayın ”Babam anlattıkça ablamın ufku açıldı ve zamanla Serap’la ilişkisini bitirdi. Bu olaydan ben de kendime pay çıkardım ve arkadaş seçimlerimde, her zaman dikkatli olmaya çalışıyorum” şeklinde vurgulanan sonucu dikkate alınmazsa bir babanın kızları ve muhtemelen eşiyile birlikte ve aile ortamında kızların dayılarının kızı hakkında dedi-kodu yaptıkları düşünülebilir. Yeri gelmişken hemen işaret etmeliyiz ki, ilahiyat disiplinin yahut din adamlarının bir anlatım tutumu olarak “dedi-kodu”yu tamamen “günah” kategorisine sokarak dogmatik bir yaklaşımla “kötü” ilan etmeleri ve asırlardır “yok etmeye” uğraşmaları halkbilimsel açıdan sorgulanmaya muhtaçtır. Yukarıdaki örnek olayda görüleceği gibi dedi-kodu anlatım tutumuyla seçtiği yaşanmış canlı örnek üzerinden olup biteni anlatan babanın amacı kızına hatta kızlarına nasihat etmektir. Bu anlatımın tesiriyle büyük kızının “kötü” ve “uygunsuz” olduğu düşünülen kız arkadaşından ve dolayısıyla olması muhtemel olumsuzluklardan uzaklaşması sağlanmıştır. Aynı ortamı paylaşan benzer bir problem yaşamamakla birlikte yaşaması muhtemel olan küçük kız ise anlatılan gerçek olaydan çıkardığı “ders” sonucu arkadaş seçimlerinde kendisine yön veren bir ilkeyi içselleştirmiş ve hayatının bu yönünü bu olaydan yola çıkarak oluşturmaktadır.

Bu tür nasihat örnekleri bize insanlarımız arasında her anlatılan yaşanmış olayın çoğu din adamının dogmatik olarak zannettiği gibi “günah” kategorisinde yer alan bir “dedi-kodu” olmadığını göstermektedir. Tam tersine anlatılan gerçek olaylarla insanlar bilgi ve tecrübe paylaşmakta ve haberleşmektedir. Haberleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sosyalleşme ve kültürleşme olguları dikkate alınarak “dedi-kodu”nun da halkbilimsel bir çalışma alanı olarak üzerinde bağımsız araştırmaların gereği ve önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

10.)Nasihat Anlatım Tutumu-Gerçekleşen Olay Üzerine Anlatılan Gerçeğimsi Bir Olayın Hikâyesi-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Bazı nasihatler sözlü kültür ortamında gerçeğimsi hikâyeler yaratılarak aktarılır. Bu tür nasihatlerde gerçekleşen bir olay üzerine bir büyüğün anlattığı gerçeğimsileştirilmiş bir kurmaca (fictive) hikâyeden yola çıkılarak gerçekleşen olaydaki “yanlış”ının “yanlış”lığı özümsetilerek istendik davranışın nasihat edilen bireye kazandırılması sağlanılır.

Bu duruma örnek olarak aşağıdaki örnek verilebilir: “Altı yedi yaşarımda olduğum bir yaz döneminde babaannemde uzunca zaman geçirmiştim. Sokağa çıkıp oyun oynamaya giderken üç beş defa ona sormadan çantasından bir yirmi beş kuruş elli kuruş aldığımı hatırlıyorum. Belki ondan istemeğe utanıyordum belki de izin istemeğe gerek görmüyordum çocuk aklımla. Ama izinsiz para almak hem de bir başkasının cüzdanından bunun affedilir bir yanı yoktur. Babaannem bu durumu fark etmiş olacak ki her öğlen yaptığımız gibi yine aynı saatte kahvelerimizi yapıp içmek için karşılıklı oturduğumuzda bana bir hikâye anlattı: Bir komşuları varmış eskiden meslekleri hırsızlıkmiş ama babaannemi çok severlermiş babaannem de onları. Çok iyi insanlardı diyor babaannem ben her şeyimi onlara emanet ederdim, bana hiçbir zararları dokunmazdı diyor. Bir gün komşularından birinin evine hırsız giriyor, herkes

onların hırsız olduğunu bilip komşularına bir zararları dokunmadıklarını bildikleri halde o hırsız aileden de şüpheleniyorlar.

Halbuki hırsızlığı yapan gerçekten onlar değil. Ama isimleri çıkmış bir kere dedi babaannem. Ve dedi ki bana sen galiba benim çantamdan para alıyorsun, biliyorum hırsızlık yapmıyorsun sen ama niyetin kötü olmasa bile bunu alışkanlık haline getirirsen yarın bir gün bir hırsızlık olduğunda ben bile senden şüphelenirim dedi. O yüzden asla kimseden izinsiz ve gizli olarak bir şeyini alma dedi. Ben o gün çok utandım yaptığımdan çok pişman oldum ve bir daha asla aynı hareketi tekrarlamadım. Bu olay babaannemin bu olayı bana anlatması beni çok etkiledi ve o gün bugündür hala aklımdan çıkmaz.(Yaman 2010).

Bu örnek olayda açıkça görüleceği gibi bir bakıma halk edebiyatı veya sözlü edebiyatın kökeni veya var oluş kaynaklarından birisi diyebileceğimiz bir oluşum söz konusudur. Birey nasihat etmek kişiyi kırıp incitmeden uyarmak ve ona "yaptığı işi kötülüğü" anlatıp istedik bir davranış kazandırmak için gerçeğimsi bir hikâye kurgulamakta ve bu hikâyeyi anlattıktan sonra "kıssadan hisse çıkarma" anlayışına uygun olarak asıl vermek istediği nasihatini etmektedir. Bu tür nasihatler çocuklarla özellikle de buluş çağını yaşamakta olan genç kızlara annelerin dolaylı olarak nasihat etmelerinde çok yaygın olarak rastlanılır.

11.)Nasihat Anlatım Tutumu-Kişi Başından Geçen Bir Olayı Anlatarak Ondan Çıkardığı Dersi Nasihat Olarak Sunar-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Türk sosyo-kültürel yapısı içinde belki de en yaygın olarak nasihat etme biçimidir. Özellikle nasihat etmenin nasihat eden bireyin başından geçmiş bir olay oluşu, nasihat edileni daha da etkileyeceği düşünülebilir. Çünkü yaşanmış bir olay vardır ve nasihat eden yaşadığı olay ve bunun sonucunu birinci elden bir bilgi olarak aktarmaktadır. Geleneğin "kişi kendinden bilir işi" veya "...damdan düşen halden anlar" gibi kalıp ifadelerle vurguladığı "halk fikir"lerinin yaygın kabulü olarak kişinin başından geçen olaylardan hareketle nasihat etmesi beklenilir ve tasvip edilir. Bir kaynak kişimizin aktardığı şu örnek olay konuyu daha açıkça ortaya koyacak niteliktedir: "Benim 3 teyzem var. Bu teyzelerimden en küçüğü Songül teyzemdir. Bu teyzelerimden en çok bu teyzemi severim. Songül teyzemin başından talihsiz bir olay geçti. Bizim ailede, bir kız birini sever ve bir tek o kişi ile evlenir. Yani ben bu adamla çıkayım, beğenirsem evlenirim diye bir şey yoktur. Songül teyzemde 19 yaşına kadar kimse ile çıkmadı ve görücü usulü ile evlendi. Evliliklerinden iki yıl sonra eniştem olacak adam ' Ben başka birini seviyordum. O kız beni terk edince ben de onun inadına seninle evlendim. Şimdi biz onunla barıştık' diyerek çekip gitti. Teyzem bu olaydan çok etkilenmişti. Ailece onun bu durumu anlatmasına yardımcı olurken, bir gün teyzem bana "Pınar, gün gelecek hepimiz kendi hayatınıza yönelecek, beni unutacaksınız. O zaman ben bu evde yalnız ne yapacağım, onu hiç bilmiyorum. Kızım, sen akıllı davran da seçtiğin adama dikkat et. Baktın ki iyi biri değil ve seninle evlenmeyi hak etmiyor, o zaman kim ne derse desin sakın onunla evlenme" diye nasihatte bulundu.(Yurtseven, 2010).

Bu örnek olayda teyzenin yaşadığı dramatik bir olaydan hareketle yeğenlerine verdiği nasihat görülmektedir. Bu tür nasihatlerin diğerlerine göre daha etkili olmasının en büyük nedeni söz konusu edilecek nasihatle ilgili olayın en somut haliyle ve birinci elden tecrübe etmiş olan kişi tarafından verilmekte oluşudur. Bir başka ifadeyle nasihat soyut bir toplumsal değere veya ifadeye dayalı değil tamamen yaşanmış gerçek bir olayın kahramanının adeta "bana bakın" veya "benim olayımı ve halimi görün" ve bundan "ibret alın" benzeri bir olayla karşılaşmamak için veya karşılaştığınızda benzer bir sonuca düşmemek için farklı davranışın denilmektedir. Dahası, bu tür bir nasihat aldıkları kişiyle aynı muhitte yaşayan bir birey açısından bu nasihat eden kişinin düştüğü kötü ve dramatik durumun sonuçlarını devamlı görmesi veya dolaylı olarak sözle ifade

edilmese de söz konusu kişiyle aynı ortamların paylaşılması nedeniyle nasihatın tekrar edilmesinin süreklilik kazanmasıdır.

Ancak bu durum bütün paylaşılan şahsi tecrübeler sonucu edilen nasihatler için geçerli değildir. Yukarıdaki örnekte başarısız bir evlilik yapan teyze ile aynı evde yaşayan veya muhit paylaşan yeğen açısından edilen nasihat söz konusu teyzeyi her gördüğünde hatırlanabilir veya sözle tekrar edilmese de süreklilik kazanmış bir haldedir. Teyzenin söz konusu olumsuzluklar nedeniyle her dışa vurduğu duygu ve düşünce daha önce edilmiş nasihati pekiştirecektir. Hatta denilebilir ki teyze duygularını dışavurmasa bile içinde bulunduğu durumu bilenlerin dışarıdan gözlemleri dahi aynı sonucu ortaya koyacaktır. Doğal olarak bütün kişisel olaylar böylesine bir daimi var oluş hali içinde değildir. Bir kez yaşanmış ve tecrübe edilmiş belki bir daha yaşanmayacak bir gerçek olay da nasihate dönüşebilir. Bu tür nasihate dönüşen tekil tecrübeye dayalı nasihatlerin hiç şüphesiz sürekliliği veya hatırlatıcılığının daha az olması beklenilir. Bir başka ifadeyle sözle anlatımı ya da telmihte bulunulması gerekliliği söz konusudur. Bu tür tekil bir tecrübeye dayalı bir nasihat örneği şu şekildedir: "Akşam eve geldiğimde babamın moralinin bozuk olduğunu gördüm. Kötü bir şeylerin olduğunu anlayabiliyordum ve merakla babama neler olduğunu neden canının sıkın olduğunu sordum. Aynı işyerinde çalıştığı bir arkadaşı varmış, birbirilerini pek sevmezlermiş. Adam babamın arkasından işler çevirmeye çalışıp onu küçük düşürmek için uğraşmış. Ama babam pek ciddiye almazmış onu, bir şey yapamayacağını düşünür önemsemezmiş. Zaten herkes kimin ne olduğunu biliyor diye düşünürmüş. Ama adam babamı küçük düşürecek öyle bir şey yapmış ki, herkese karşı mahcup olmuş. 'Eğer onu o kadar küçümsemeseydim şu an bu durumda olmazdım, sen sen ol sakın düşmanını küçümseme' dedi.(Durmuş 2010).

Örnek olayda bir baba oğluna küçümsemediği bir düşmanı tarafından küçük duruma düşürülmesini ve bu olaya bağlı olarak da "sen sen ol sakın düşmanını küçümseme" nasihatini etmektedir. Babasının her zamankinden farklı bir ruh hali içinde olduğunu gören oğlu tarafından ne olduğunun sorulması üzerine anlatılan yaşanan olay ve ondan hareketle edilen nasihat belki de bir daha hiç tekrarlanmayacaktır. Dolayısıyla nasihate konu olarak anlatılan yaşanmış olayın mahiyeti ister istemez ona bağlı olarak edilen nasihatın hatırlanma gücünü ve bir ölçüde de tesir etme potansiyelini belirleyecektir.

Nasihahat eden kişi yaşadığı tekil bir olay ya da tecrübeyi göz önünde bulundurarak nasihat edebileceği gibi hayatının önemli bir kısmında yaşadıklarını ve bunların sonucu ortaya çıkan durumu da dikkate alarak nasihat edebilir. Bu tür hayatının uzunca bir dönemde çektiklerinin tamamını olaylar dizisi şeklinde anlatmak yerine bunların tamamını özetleyen geleneksel ve kalıplaşmış soyut bir ifadeyle ve çoğunlukla bir ilkeye hatta çoğu zaman uygun bir atasözüne söz konusu zaman diliminde çekilenler ve yapılanlara telmihte bulunularak yapılmaktadır. Eğer nasihat edilen kişi bu ifadeye ya da anlatılan inanmaz yahut ikna olmazsa o zaman kaynak kişi yeterince örnek olay anlatarak nasihat ettiği kişiyi tecrübelerinden hareketle ikna ederek nasihat etmeye çalıştığı görülür. Bu yapıdaki nasihatlere şöyle bir örnek verilebilir. "Bizim seralarımız var. Seralara gelen işçilerle babaannem ilgileniyor. Çünkü evi köyde ve seralara yakın. İşçilerden birine bir gün babaannem hiçbir şeyden şikâyet etmemesini söylemiş. Kuru ekmek yediğine şükret demiş. Yemeğin içmeyin borçlarınızı ödeyin demiş. Çünkü geçmişte babaannemlerin de durumu iyi değilmiş yemeyip içmeyip para biriktirerek bu günlere kadar gelmişler."(Hacılar 2010).

Babaanne uzunca bir zaman son derece zorlu ve maddi bakımdan sıkıntılı günler geçirmesine rağmen yılmamış çalışmış, borçlarını ödemiş dahası yemeyip içmeyerek arttırdığı paralarla ekonomik durumunu düzeltmiştir. Yanında çalışan işçilere de kendi geçmişini göz önünde bulundurarak nasihat etmektedir. Onlara kendi yol ve yöntemiyle başarısını, başarılı olabilmeleri için aktarmaktadır. Onun nasihat ettiği

işçilerden yaşadığı zorlu günlere inanmazlık eden olsa veya böyle düşünülüğünü hissetse babaannenin yaşadığı o günleri örnek olaylar üzerinden anlatması kuvvetle muhtemeldir.

12.)Nasihat Anlatım Tutumu-Televizyon, Radyo Veya Gazete Haberlerinden Seçilen Bir Örnek Olay-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Dolaylı anlatım yoluyla nasihat edilmesinin günümüzde aldığı şekillerden birisi de modern kitle iletişim araçlarının haberleridir. Bir başka ifadeyle, televizyon, radyo veya gazete haberlerinden seçilen bir örnek olay veya olaylar üzerinden nasihat aktarılabilir. Özellikle, televizyon haberlerinin görüntülü oluşu nasihate konu edilecek haberin gerçekliğini ve tesirini artırıcı rol oynamakta haberler birinci elden yaşanmış kişisel tecrübelerle yakın bir halde görülmektedir. Bir kaynak kişimiz televizyon haberlerinden hareketle kızına nasihat ederken, “Kızım; televizyonda haberlerden görüyorsun. Gençleri uyuşturucu şeylere alıştırmak için bin bir türlü yol arayan insanlar var. Bu insanlara kanan çocukların bedelini hayatlarıyla ödediklerini görüyoruz, okuyoruz. Sen ne olur dikkatli ol! Böyle insanlara inanma” (Güngör 2010) diyerek doğrudan televizyon haberlerine göndermede bulunarak söze başlamaktadır. Hiç şüphesiz haberler kadar televizyonlarda yer alan filmler de bu tür nasihat etmede kullanılsa da, konuyla ilgili olarak kişisel gözlemlerimize göre, Türk halk kültüründe yaygın olarak “film icabı” olarak ifade edilen ve gerçek olmama hali nedeniyle haberler kadar nasihate yönelik kullanılmadığı düşünülebilir.

Televizyon ve benzeri modern kitle araçlarında yer alan haberlerden hareketle çocuklarına nasihat etme olayının dikkat çekici bir başka yönü bu tür haberlerin çokluğu nedeniyle geleneksel sosyo-kültürel yapımıza göre günümüzde nasihat etmenin daha çoğalmasındır. Bir başka ifadeyle geçmişin küçük köy ve durağan bir hayatın hâkim olduğu kasabalarında hatta şehirlerinde hayatın genel akışına uygun ilkeler atasözleri, fıkralar ve hikâyeler etrafında ya da kişisel tecrübelerden yola çıkılarak edilirdi. Günümüzün insanı modern kitle araçları vasıtasıyla uğradığı enformasyon bombardımanında hareketle geçmiş yerleşim yerlerinin homojen cemaat özelliğine karşın heterojen kitle özelliği gösteren büyük şehirlerinde çocukları açısından daha tedirgin olmakta ve neredeyse her olumsuz özellik taşıyan haberin ardından nasihate yönelmektedir. Hiç şüphesiz istatistikî bilgilerle belgelemekten uzak olduğumuz bu durum gözlemlerimize dayanmaktadır. Fakat bazı kaynak kişilerin verdiği bilgiler de işaret ettiğimiz nasihat olaylarındaki göreceli artışı destekler niteliktedir. İstanbul’da ailesiyle birlikte yaşayan bir kaynak kişimizin anlattıkları son derece dikkat çekicidir: Benim hayatım boyunca en çok peşimden gelen nasihat örnekleri de televizyonda izlenen haberlerin etkisinde kalan anne ve babamın çocuklarına orada gördükleri örnekleri vermesiydi. Bir akşam evde ders çalışırken televizyon odasından beni çağırdılar. Yanlarına gittiğimde televizyonda, geceleyin tek başına sokakta yürüyen bir kızın, başına gelen olayları izliyorlardı. Benim de bu haberi izlememi istediler. O haberi bana izlettikten sonra ben hemen “ama ben geceleyin dışarıya çıkmıyorum ki” diye itiraza geçtiğimde ailem biz senin gitmediğini biliyoruz ama bak dünyada neler oluyor diye cevap vermişti.(Aydil 2010).

Bu örnek olayda devamlı izledikleri haberlerdeki kötü olaylara bakan adeta evhamlı bir ailenin okul çağıdaki kızlarına nasihat etme konusundaki sıklık dikkat çekicidir. Ailenin başka bir odada ders çalışan kızlarını nasihat etmeye uygun bir haber çıktığında çağırarak izletmeleri ve onun bu yolla uyarılıp nasihat edildiği görülmektedir. Hatta örnekte görülen ve “geceleri yalnız başına sokağa çıkmayan” kızlarına geceleyin yalnız başına sokağa çıkan bir kızın başına gelenleri “bilgilendirme” adına izletmektedirler. Bu yolla çocuklarını muhtemel tehlikelere karşı uyarıp nasihat etmektedirler.

Televizyon haberlerinin nasihat etmeyi arttırması ve bu tür nasihat etmenin sözlü kültür ortamındaki geçmişe göre daralmasının bir sonucu olarak düşünülmesi mümkün görünmektedir. Ancak aynı kaynak kişimizin ailesinin sözlü kültür ortamından seçilen ve anlatılan örnekler yoluyla da sürdürdükleri nasihatler büyük şehir ortamının tedirgin ve kaygılı ebeveynlerini son derece güzel bir biçimde örneklemektedir. Kaynak kişimiz bu konuda olup biteni şöyle anlatmaktadır: “İstanbul’da Taksim sevdiğim semtler arasındadır. Fakat ailem oraya fazla gitmemi istemez. Beni kırmamak için oraya “gitme” de diyemezler ama Taksim de yaşanan ve insanların başına gelen olayları bana örneklerle anlatıp düşüncelerimin değişmesini sağlarlar.” (Aydil 2010).

Modern kitle iletişim araçlarının enformasyon bombardımanı altında gördüğü hemen her olumsuz olayı ve haberi nasihat etmeye yönelik olarak değerlendiren büyük şehirlerin kaygılı ve tedirgin ebeveyn tipi her geçen gün gittikçe genişlemekte ve yayılmaktadır. Daha önce işaret ettiğimiz kız torunu İstanbul’a üniversitede okumaya giden Trabzonlu babaanneninin nasihatlerine bu bağlamda daha yakından bakmak bu konuda bir fikir verebilir: “Kizum uşaklarla hiç konuşma...olar sana bakarlarsa hiç taraftarısına bakma..olar koşsun tursunlar peşinden..çatlasınlar. Kizum yolda sana birisi derse, gel ha bu tarafa baban seni bekliy sakın ona inanma hemen eve gelesun inanmayasun onlara. Yolda adamlar sana sakiz verursa sakın oni alma da yemede seni kandırurlar da bişey yaparlaru sana”. (Süzer 2010).

Babaanneninin nasihatlerine dikkat edilirse, nasihat konularının neredeyse tamamının bir bakıma televizyon programlarından İstanbul veya büyük şehir hakkında haberlerden ve filmlerden elde edilmiş bilgilere dayandığı açıkça görülebilir. Yolda giden bir kızın babasının onu çağırdığı şeklinde bir kandırmacayla kaçırılması, kızların peşinde dolaşan ve onlara laf atan yapışkan veya sırnaşık delikanlılar, genç bir kıza sakız vb. ilaçlı bir şey vererek onu uyutma yoluyla kandırmalar gibi konularda nasihat eden babaanne kendi yaşamında edindiği tecrübelerden ziyade televizyona yansıyan yönleriyle tasarladığı büyük şehir tehlikelerine karşılık kız torununa nasihat etmektedir. Bir başka ifadeyle, Trabzon’dan İstanbul’a okumaya giden bir genç kıza babaannesinin nasihatları arasında buluna şu örnekler söz konusu kitle iletişim araçlarında yer alan kötü örnekler üzerine kurulmuş gibidir. Günümüzde gittikçe artan bu tür nasihatlerin genç kuşak üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri bağımsız klinik çalışmalarının konusunu oluşturacak kadar önemli bir olgu olarak görülmektedir.

13.)Nasihat anlatım tutumu+musibet olarak adlandırılan daha önce edilen nasihatın tutulmaması sonucu ortaya çıkan olay+konuşma durumu ve bağlamı: Nasihate uyulmaması sonucu gerçekleşen kötü bir olay “musibet” denilen ve nasihatlerin doğruluğunu ve gerekliliğini ortaya koyarak daha kalıcı bir nasihate dönüşür. Bu konu geleneksel düşüncede, “Bir musibet bin nasihatten evlâdır” denilerek ifade edilir. Bu konuda bir kaynak kişimizin anlattığı örnek olay konuyu açıklayıcı ve öğreticidir. Kardeşim babamın nasihatlerine uymayıp kullanmakta zorlandığı motoru almak zorunda bıraktı bizi. 4 gün sonra da kaza yaptı ve artık motora elini bile sürmüyor. Bu ona çok büyük bir ders oldu. Ölümünden döndü akli başına geldi” (Cengiz 2010). Bu örnek olayda babasının uyarı ve nasihatlerini dinlemeyip iyi kullanamadığı bir motorsiklet alan gencin motoru aldıktan dört gün sonra ağır bir kaza geçirmesi ve “ölümden dönmesi” bir musibet yaşaması ve bu yaşanan musibetin daha önce babasının yaptığı nasihatlerden daha etkili olarak gencin motorsiklet sevdasından vaz geçmesine neden olmuştur.

Aynı şekilde bir başka örnek olayda da babanın nasihatini dinlememenin bedelini veya uğranılan “güneş yanığı musibeti”nin konu edildiğini görüyoruz. Bu örnek olay şu şekildedir: Ben küçükken Alanya’da yazlığımız vardı. Çok sıcak olduğu için babam bizi saat beşten önce plaja yollamazdı. Ben de bir gün onu dinlemeyip sabah

denize gittim bütün gün güneşlendim. Suratım kollarım bacaklarım kıpkırmızı oldu ve yandı. 1 hafta acılar içinde yattım ve bundan ders aldım.(Cengiz 2010).

Burada babanın bütün ihtimamına ve nasihatlerine karşılık dinlenilmeyişin sonucunda uğranılan ve yaşanılan acı dolu bir haftanın ders vericiliği söz konusu edilmektedir. Bir başka ifadeyle soyut ilkelere, atasözlerinden, öykülerden istifade edilerek yapılan nasihatlerin tutulmayabilişine karşılık yaşanan bir tecrübenin daha öğretici ve iz bırakıcı bir nasihate dönüşmesi söz konusudur. Bir başka ifadeyle doğrudan yaşanılan bir olaydan daha iz bırakıcı bir nasihat yoktur. Ancak nasihatleri dinleyen insan bazen büyük bir felakete de dönüşebilen olayları yaşamaktan kurtulabilir. Zaten nasihat yoluyla elde edilen ve kazanılması düşünülen de bu durumdur. Herkes musibet yoluyla öğrenmek zorunda olsaydı nasihate gerek olmazdı. Nitekim “musibete dönüşmeyen” şu nasihat dinleme örneği konuyu açıklayıcı mahiyettedir: “İlk genç kızlık dönemlerimde dövme yaptıрма modasına kafayı takmıştım. Annem yaptıрма sıkılırsın hem günah hoş şeyler değil dedi. Onu dinledim ve şu an yaptırmadığım için çok mutluyum. Herkes de var ve ben onlarınkine bakmaktan bile sıkıldım”. (Cengiz 2010).

Eğer bu örnek olaydaki kız, annesinin nasihatini dinlemeseydi bakmaktan ve taşımaktan sıkıldığı dövmele “musibet”e dönüşecek ve bir ömür boyu onlarla yaşamak zorunda kalacaktı. Bu nedenle gerek “bir musibet bin nasihatten evlâdır” sözü ve gerekse ancak musibetten sonra anlaşılıp tutulan nasihatler, nasihatleri dinleyip tutmayı telkin eden bu yöndeki geleneksel davranış biçimlerini kuvvetlendirip pekiştiren örnekler olarak anlatılırlar.

14.)Nasihat Anlatım Tutumu-Nasihat Konusuna Uygun Mekân-Konuşma Bağlamı ve Durumu: Türk sosyo-kültürel yapısında, nasihatler çoğunlukla konuşma durumuna bağlamına bağlı olarak doğaçlama diyebileceğimiz bir şekilde edilirler. Ancak biraz da nasihat edilmek istenilen konuya bağlı olarak bazı nasihat etme durumlarında nasihat edilecek mekândan da istifade etmek tasarlanılarak konuyla ilişkili özel bir mekân seçilebilir ve orada nasihat edilir. Bir başka ifadeyle, yapısal bir özellik olarak bazı nasihatler, nasihat edilmek istenilen konuyla ilişkili özel bir mekân veya insan topluluğu seçilerek oraya gidilir ve söz konusu mekân veya topluluk gösterilerek nasihat edilir. Bu konuda bir kaynak kişimizin naklettiği örnek olay şöyledir: Arkadaşım, arkadaşı Aydın ile askerden çarşı iznine çıkmış, önce sinemaya gidip film izlemişler daha sonra bir yerlerde oturup bir şeyler yemişler. Aydın, arkadaşımı bir yere götürceğini söylemiş. Yaklaşık 10 dakika sonra bir parka gitmişler, parkın ismi Emekliler Parkıymış. İçeri girip otmuşlar boş bir yere, onlar hariç parktaki herkes yaşlanmış emekliliğini yaşayan insanlarmış. Biri emekli maaşına zam geleceğinden bahsetmiş, diğeri cebinden bir gazete çıkarıp emekli maaşları ile ilgili olan son haberleri vermiş, bir diğeri emeklilerin halinin harap olduğundan bahsetmiş, ortada dönen tek muhabbet emekli maaşlarıymış. Aydın arkadaşıma dönüp “ Seni neden buraya getirdim biliyor musun?” “Neden?” diye sorusuna soru ile cevap vermiş. Cevabı ise şöyleymiş “Bunlar bizim geleceğimizin aynası, öyle bir hayat kur ve yaşa ki geleceğin bu insanlar gibi tek bir şeyin üzerinde olmasın. Emekli maaşları artacak mı? Artmayacak mı? Bunları düşünmek zorunda kalma.(Durmuş 2010).

Bu örnek olayda arkadaşına iş seçmek ve gelecek kurmak konusunda nasihat etmek isteyen kişi bunun için ideal öğretici, bilgilendirip açıklayıcı olduğunu düşündüğü mekân olarak “Emekliler Parkı”nı seçmiştir. Nedeni dar bir emekli geliriyle yaşam zorunda kalan bu insanlar “emekli maaşından” başka konu konuşamaz hale gelmişlerdir. Günleri adlarını taşıyan bu parkta “maaş” konuşmakla geçmektedir. Arkadaşını bu parka getirerek insanların durumunu kendi gözleriyle görüp “ibret alması”nı sağlamak ve nasihatinin etkisi arttırmak isteyen kişi bu nedenle bu mekânı seçer arkadaşını oraya getirip sonra da nasihat etmektedir.

15.)Nasihat Anlatım Tutumu-Nasihat Edilen Mekândaki Uygun Bir Nesne veya Eşyada-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihat edilen konu bulunulan mekândaki uygun bir nesne veya eşyadan hareketle somuttan soyuta doğru nasihat sunulur. Bu konuda sıra dışı bir mekânda oluşan şu nasihat örneği dikkat çekicidir: “Ege sahillerinde küçük ve pek bilinmeyen bir yere tatile gitmişim. Her şey harika ve çok güzeldi, eğleniyor ve doyasıya tatilimin tadını çıkarıyordum. Denizin hemen yanında küçük bir göl vardı gölün başında oturmuş dinleniyordum. Yaşlı bir amca orda zaman geçirmek için bir şeylerle uğraşıyordu. Bende bir şeyler yapmak için onunla konuşmaya başladım. Adam bir anda gölünü göstererek “Bunların bir süre sonra denizle irtibatları kesilir. Durgun olduklarından bir süre sonra pislik dolmaya başlar ve daha sonra berbat bir görünüm alırlar. Bazı insanlar vardır kocaman dünyanın yanında kendilerine küçücük bir dünya yaratırlar ve bir süre sonra kendi dünyalarının içinde kaybolurlar. Yaşamla bağlantıları kesilir, sakın sen böyle yapma, her şey yaşamaya değer ve yaşayacak çok şey var dünyada.”dedi ve cevap vermeme beklemeden arkasını döndü sessizce uzaklaşmaya başladı. Kim bilir bekli de söylediklerini düşünmemi istediği için hemen yanımdan uzaklaşmıştır”. (Durmuş 2010).

Bu nasihat örnek olayında Ege sahillerinde tatile giden bir genç hiç tanımadığı bir yaşlıdan buldukları yerin kendine özel durumundan hareketle verdiği bir öğüt ile karşılaşmaktayız. Denize bitişik ve bir kanalla ilişkili bu gölün denizle ilişkisinin kesilmesinden sonra oluşacak durgun suyun çürüyüp kirlenmesi olayından hareketle yaşlı adam gence anoloji yoluyla insan hayatında da benzer olaylar yaşayabileceğini anlatmaktadır. Yaşlı adam “kendi küçük dünyaları” içinde hayattan kopan durgunlaşan hayatları büyük dünya ve “yaşamdan kopma” nedeniyle çürüyüp giden bireylerden olmamasını öğütlemektedir. Büyük bir ihtimalle söz konusu coğrafi yapıdan hareketle insan hayatı arasında ilişki kurarak tefekkür eden yaşlı adamın düşüncelerini paylaşma ihtiyacından kaynaklanan bir nasihat olduğunu söylemek mümkündür. Bu tip nasihatler doğrudan doğruya mekâna bağlı olarak anlatılmalarında özellikle ilk konuyla ilgili konuşma durumunda bir kısıtlılık içinde görünüyor olsalar da başka zamanlarda, mekânlarda karşılaşılabilecek farklı konuşma durum ve bağlamları içinde de anlatılabilirler ve söz konusu mekâna bağlı kısıtlılıktan kurtulabilirler.

Meselâ, dünyanın faniliği zamanın ve hayatın çabuk geçiciliği bağlamında Mardin’de, “Seksen beş yaşındaki dedeye sormuşlar. Dede sen hayattan ne anladın?” sorusuna, “Yaşlı dedenin verdiği, “Sen bir kısrağın üzerindesin. Ağustos ayında, Mardin ovasında, kısrağı dörtlüyle koşturuyorsun o esnada bir sedirin önünden geçiyorsun. O sıcakta, sedir ağacının gölgesinden ne anlarsanız ben de dünyadan onu anladım.” (Çetin 2010) şeklindeki cevap mekâna bağlı gibi görünmesine rağmen herhangi bir konuşma durumunda uygun bir bağlamda anlatılabilecek, hayatın faniliğini ve zamanın ne kadar hızla geçtiğini son derece belirgin bir biçimde ifade edebilecektir.

16.)Nasihat Anlatım Tutumu-Konuyu Somutlaştıran Bir Benzetme-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Eğitim de somuttan soyuta yönelik öğretim ilkesinin geniş halk yığınları arasında öteden beri bilinip uygulandığını söylemek mümkündür. Bunun en somut delili olarak geniş halk yığınları arasında yapısal bir nasihat tipi olarak soyut bir konuyu somutlaştıran benzetmelerle anlatmaktır. Bir başka ifadeyle, konu bir benzetmeyle somutlaştırılarak nasihat edilir. Şu nasihat anlatım örnek olayı konuyu rahat anlaşılır kılacak mahiyettedir: “Sevde Hanım, büyüdüğünde babası kızını yanına çağırarak:”kızım artık kocaman genç kız oldun. Sana olan güvenim sonsuz. Kızın durumu beyaz bir tülbente benzer. Eğer ona siyah bir leke geldiğinde nasıl gösterirse senin anlına geçecek bir leke de öyle gösterecektir.” der. O yüzden her durumda kendine dikkat eden Sevde Hanım, babasının nasihatını hayatı boyunca kulağına küpe etmiştir.”(İlhan 2010).

Bu nasihat anlatma olayında bir babanın yetişkin hale gelen genç kızına kendine ve hareketlerine dikkat etmesi ve adına sahip çıkması, leke getirmemesi

anlamında nasihat etmektedir. Burada büyük ölçüde erkeklerle arasındaki ilişkilere bağılı olarak geleneksel “namus” değerlerine halel getirecek daha da önemlisi yapacağı çevre tarafından dedikoduya dönüşecek hareketlerden uzak durması öğütlenmektedir. Genç kız adı veya namusu “beyaz bir tülbente” benzetilerek en küçük bir lekenin gözüküp iz bırakacağı şeklinde somutlaştırılarak anlatılmaktadır.

Benzer bir başka nasihat anlatımında da aşağı-yukarı aynı konuda gurbete giden torununa bir babaannenin yaptığı nasihatte de, genç kız “Reşat altınına” benzetilmekte bu değeri dolayısıyla genç kıza çizilen ve beklenen davranış tarzı onu koruyup kollayacak bir kutuya benzetilmektedir. Böylece bizatihi nasihat olgusu ve ondan beklenen de “somut”laştırılmış olmaktadır. Bu nasihat anlatım olayı şu şekildedir: “Kizum sensin reşat altını..kodik seni kutuya yolladik seni İstanbul’a...Kutinin içinde duracaksın...dışına hiç çıkmayacaksın...haçan okulunu bitirupta geldun mi, çıkaracaguk seni kutidan dışarı..verecguk seni başkasına..” (Süzer 2010). Bu iki nasihat örnek olayının dikkati çeken bir başka yönü de kadın-erkek ilişkilerinin gayri meşru oluşu hali ve cinsellik gibi Türk kültürünün geleneksel yapısı içinde büyüklerin yaşça küçüklerle açıkça konuşması “tabu” olan konular olmasıdır. Başlı başına bağımsız bir araştırmancının konusu olacak kadar önemli olduğuna inandığımız bu “tabu” konuları “dolaylı anlatım” biçimlerinden birisi olan “somut”laştırarak anlatma, geleneksel sözlü kültürümüzde oldukça yaygındır. Bu tür bir dolaylı anlatım yoluyla ifade etme üzerinde fazla durulmamış olsa da, Türk halk felsefesinin en yaygın dışavurum tarzlarından birisidir. Mutlaka bağımsız araştırmaların konusu olmalıdır.

17.)Nasihat Anlatım Tutumu-Bir Ritüel Öncesi/Sonrası-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Rit ya da ritüeller “bir örnek üzerine kalıplaşmış olay ve olgular” olarak da tanımlanabilir. Nasihatlerin bu tür ritüeller esnasında veya sonrasında bireylere yapılması etki ve kalıcılık açısından daha da işlevsel olduğu düşünülebilir. Nitekim dinî ve tasavvufî pek çok nasihatın varlığı ve bunların ritüel ve törenlerle ilişkisi de bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Tarikat ve benzeri bağımsız kurumların bünyesindeki nasihat olgu ve olayları bağımsız bir çalışmanın konusunu oluşturacak derinlik ve genişlikte gözükmemektedir. Aynı şekilde dualar ve beddualar da ritüel bağlamlarından koparılarak gereğince çalışılmaz; çalışılsa da gereğince anlaşılabilir. Biz çalışmamızda bu tür kurumsal ve törensel nasihatlerden biraz da bu nedenle sarf nazar edeceğiz. Bu bağlamda, Türk sosyo-kültürel yapısında gündelik yaşam içinde karşımıza çıkan bir ritüel öncesi veya sonrasında törensel bir atmosferde sunulan nasihatlerin yapısını örneklemekle yetineceğiz.

Bu tür bir ritüel öncesi veya sonrasında törensel bir atmosferde yapılan nasihatlere evlilik ve ölüm gibi geçiş törenleriyle ilgili şu nasihat örnek olayları verilebilir: “Ablam evleneceği gece hepimiz salonda toplandık. Babam son gece olduğu için ablamla konuşmak istedi. Ona ‘Kuracağın ailenin değeri bil. Her ne olursa olsun bu kapı sana açık. Ama sen elinden geleni yap’ diye nasihat etti” (Durmuş, 2010). Bu nasihat örnek olayında ertesi gün evlenecek ve “baba ocağı”nda “son gece”sini yaşayan kızına kuracağı yuva ve gelecekle ilgili “son baba nasihati”ni vermektedir. Hiç şüphesiz bu şartlar altında yaşanan bir nasihat etme olayında konuşma durumu ve sosyo-kültürel bağlama bağılı olarak edilen nasihat gündelik hayatın karmaşa ve kargaşası içinde edilen nasihatlerden farklı olacaktır. Bu hem nasihatlerin kızının geleceğine yönelik yaşantısını düzenlemeye yönelik genel ilkelere dönük olması hem de baba ocağında edilen son baba nasihatleri olarak daha etkili ve işlevsel olması gibi özellikleri de beraberinde getirmektedir.

Aynı şekilde ölüm olayına bağılı olarak yaşanan şu nasihat örnek olayı da, “Bir arkadaşımın ablası ölmüştü. Ablası öldüğü zaman küslermiş. Aradan bir ay geçti, arkadaşım buluştum. Bana ‘Hayattayken insanların değerini bil. Sonra benim gibi pişman olursun. Ablamın son kez sesini bile duyamadım’ dedi” (Durmuş 2010) şeklindedir. Bu örnek olayda da ölüm nedeniyle, “küs olduğu” ablasının “son kez sesini

bile duyama"yan bir arkadaşın "Hayattayken insanların değerini bil" şeklindeki arkadaşına yaptığı bir nasihattir. Böylesi bir yaşanmışlık ve geriye dönüşü olmayan bir örnek olay üzerinden yapılan bir nasihatten daha etkili ne olabilir? Hiç şüphesiz burada söz konusu nasihatın işlevini ve etkisini arttıran ölümün ta kendisidir.

Gündelik hayatın ritüel ve törenlerinin her zaman "ölüm" kadar etkileyici bir son veya başlangıç üzerine inşa olması şart değildir. Aynı şekilde bireyin hayatına yön verici bir nasihatın mutlaka "baba nasihati" de olması şart değildir. Konuşma durumuna ve olayın bağlamına göre bu yeni bir tanış veya komşu da olabilir. Nitekim aşağıda ele alacağımız bir nasihat örnek olayının bu nitelikte olduğu görülmektedir: Günün birinde aşık oldum. Zeki adında mahallemizde bir çocuğu bu. Onu çok seviyordum. Babamdan beni istediler ve ona vermediler beni. Cahilliğime uyararak onunla babamın rızası olmadan evlendim. O dakikada sanki büyü bozuldu ve inanılmaz çok pişman oldum. Annemi, babamı üzdüğüm için çok mutsuzdum. Bir iki ay çok yakın bir akrabasının yanında kaldık. Sonra kendi evlerine geçtik. O akrabası benim çok mutsuz olduğumu görünce bana şöyle nasihat etti: olan oldu gelen geçti. Onlar annendir. Ana baba yüreği dayanamaz seni bağışlarlar. Artık sen bundan sonraki yaşamına bak. Bu insanları ana, baba yerine koy ve onlara böyle hitap et. Artık ömür boyu bu insanlarla yaşayacaksın. Onlara kendini sevdirmeye bak. (Çakır 2010).

Bu nasihat örnek olayında, aslında birkaç ritüel iç içe geçmiş durumdadır. Âşık olduğu gencin ailesi tarafından istenilen kız babası tarafından söz konusu evlilik uygun bulunmaz ve reddedilir. Bunun üzerine kız "babasının rızası" olmadan sevdiği gence kaçarak onunla evlenir. Bu bir ritüelin terk edilmesi, kırılması ve çiğnenmesidir. İki aile hatta sülalenin hısımlığı üzerine kurulan geleneksel Türk evlilik ritüeli babanın damat adayını ve teklifini red etmesiyle geleneksel yapı ve işleyiş red edilecek çiğnenir ve kaçarlar. Ancak beklenen "mutlu" yuva rüyası gerçekleşmeyince boşlukta kalan ve "mutsuz" olan kıza, durumu gören erkeğin bir yakını nasihat ederek geleceğiyle ilgili kararlar olmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken de yine gelenekler doğrultusunda hareket etmekte ve genç kadına da, onu daha da kötü durumlara düşmekten koruyacak nasihatlerde bulunmaktadır. Bu nasihatler dikkat edilirse aynı zamanda kendi yakınları olan erkek tarafını da daha büyük sıkıntılara düşmekten alıkoyacak nitelikte olduğu görülmektedir.

18.)Nasihat Anlatım Tutumu-Ölüm Anı-Vasiyet-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Meşhur Fransız halkbilimci Arnold Von Gennep'in (2015) "Geçiş Törenleri" (Rites Des Passages) dediği doğum, evlilik gibi "ölüm" de bir statü değiştirmeyi getiren bir "geçiş"tir. Özellikle de bir insanın maddi hayatının sona ermesi nedeniyle diğerlerine nazaran çok daha etkileyicidir. Bilindiği gibi bu nedenle de evrensel olarak hemen hemen bütün kültürlerde "yas tutma" gelenek ve görenekleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ölmek üzere olan bir bireye babası, anası ve benzeri bir büyük tarafından yapılan nasihatler aynı zamanda vefat eden bireyin vasiyeti olarak da anlaşılır. Aynı şekilde vefat eden bireyin ölüm anında yaptığı vasiyeti de çoğu kez onun nasihati olarak algılanmaktadır. Bir başka ifadeyle, bir ölüm anında edilen nasihat aynı zamanda bir vasiyete de dönüşür veya vasiyet nasihat olarak algılanmaktadır. Bu konuda bir örnek olayımız şu şekildedir: "Babam kanser oldu ve ölmek üzereydi. Hepimiz hastanede onun yanındaydık. Babam hepimizle sıra sıra konuştu. Sıra bana geldi ve bana dedi ki: oğlum! Yanıma gel. Ben ölüyorum. Seni ne dağlıya hısımlı ettim ne de dağlıya borçlu ettim. Gözüm arkada kalmıyor. Annen ve kardeşlerin sana emanet. Sana güveniyorum."(Çakır 2010).

Bu örnek olayda ölmek üzere olan bir baba teker teker çocuklarını çağırarak ve onlarla son kez olduğuna inandığı bir konuşmayı "helâlleşme"yi gerçekleştirmektedir. Oğluna yaptıklarını ve onu yetiştirmesini, eğitimini ve şimdiki halinden memnuniyetini "seni ne dağlıya hısımlı ettim ne de dağlıya borçlu ettim" diyerek özetlemektedir. Bu ifadeyle baba aynı zamanda oğluna ölümünden sonra da

yürümesini ve yaşamasını istediği değerlerin altını çizmekte ve bundan da “gözüm arkada kalmıyor” diyerek emin gözükmektedir. Muhtemelen büyük oğlu olması nedeniyle de, “Annen ve kardeşlerin sana emanet” diyerek yapması gerekenleri vasiyet etmektedir. Bu anlatıda vasiyet ve nasihatın iç içe geçerek karıştığı ancak bu yolla etki ve işlevin daha da arttığı görülmektedir.

19.)Nasihat Anlatım Tutumu-Yeni Bir Araç-Gereç-Geleneksel Yapıya Uygun Nasihatler-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihatler daha önce de işaret edildiği gibi bir yönleriyle neredeyse insanlık tarihi kadar eski sözel araç gereçlerdir. Diğer yönüyle de nasihatler işaret edilen işlevselliklerini ve bir ölçüde de eskiliklerinin nedeni yeni olarak ortaya çıkan hemen her olay ve olguyu da içerek bir biçime ve işleyiş sistematiğine sahip olmaları nedeniyle kendilerini konu olarak yenileyebilmeleridir. Bu özellikleriyle geleneksel olmayan olay ve olgular karşısında veya yeni çıkan bir araç-gereç geleneksel olmayan bir durum karşısında geleneksel yapıya uygun düşen değerleri temsil eden nasihatler ortaya çıkar ve yaygınlaşabilir. Bu konuda son yıllarda ortaya çıkan cep telefonunun kullanımıyla ilgili olarak bir üniversite öğrencisine, babasının yaptığı”Cep telefonun önemli bir anı bölmesine izin verme. Herkesin telefonu kendi kolaylığı içindir. Arayanların kolaylığı ve keyfi için değil” (Akgün 2010) şeklindeki nasihat örnek olarak verilebilir. Geleneksel borç-alacak ilişkisine dair değerleri de içeren son zamanların “kredi kartı” kullanımı ve neredeyse toplumsal bir faciaya dönüşen “kredi kartı borcu”yla ilgili şu nasihat örneği yeni konu ve araçlarla ilgili geleneksel dokuyla bütünleşen güzel bir örnektir: “Oğlum ne yap ne et sakın kredi kartına ve borcuna bulaşma. Bu da babamın sık sık söylediği bir nasihattir. Malum televizyon programlarında sürekli kredi kartı mağdurlarından ya da kredi kartı yüzünden intihar edenlerden daha çok haber konusu olan başka olay yoktur ki babamın da bu konuda ağız yandığı için yoğurdu üfleme gereksinimi duyuyor.” (Yıldırım 2010).

Bu nasihat örneğinde “kredi kartı borcu” nedeniyle mağdur olanlar ve bunlar arasında intihar edenlere dair televizyon ve benzeri kitle iletişim araçlarının haberleri konuyu devamlı güncel tutarak hatırlatmaktadır. Hele örneğimizde görüldüğü gibi nasihat edenin konuyla ilgili kişisel deneyimi de olduğu anda konu, olay ve olgu ne kadar yeni ve “modern” olursa olsun benzeşen yönlerinden hareketle geleneksel nasihat repertuarından alınan deyim, ifade ve benzeri unsurlar işe koşularak geleneksel dünya görüşü ve sosyal değerler doğrultusunda sosyo-kültürel bünyeye dahil edilerek çok kısa sürede asimile edilmektedir. Bu da nasihat anlatım tutumunun yukarıda işaret ettiğimiz gibi gündelik hayatı oluşturmada ve yaşamada her zaman etkili ve işlevsel bir araç gereç konumunu devam ettirmesi sonucunu doğurmaktadır. Hiç şüphesiz dua ve bedduanın da birer anlatım tutumu olarak benzer bir işleyiş sistematiğini kendi başlarına veya diğer anlatım tutumlarıyla birlikte yaşamakta ve yaşatmakta oldukları rahatlıkla söylenebilir.

20.)Nasihat Anlatım Tutumu-Memorat-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Sözlü kültür ve edebiyatın, sosyo-kültürel olarak onaylayıp meşru kabul ettiği olağanüstü varlık ya da varlıklarla ilgili görme, dokunma, hissetme ve konuşma gibi yollardan biri veya birkaçı yoluyla kurulan kişisel iletişimin hatırası (Çobanoğlu 2003) olarak tanımlanabilecek olan memoratların da nasihat anlatım tutumuna ve konuşma durumu ve bağlamına uygun olarak nasihat edildiği görülmektedir. Bu türdeki nasihatler genelde olağanüstü bir olayı yaşayanlar tarafından ya da bu olayı yaşayanın dinleyenler tarafından edilir. Şu memorat ve ona bağlı nasihat konuyu daha açık bir biçimde anlaşılır kılacak niteliktedir: “Yaz tatiline memlekete gitmiştim.(2004/Sivas) Köyde bulunan yaşlı kadınlar çocuklarına mezarlığa yakın yerlerde, külün, çöpün olduğu yerlerde dolaşmamaları gerektiğini söylüyorlardı. Ben böyle bir uyarıyı daha önce hiç duymamıştım. Nedenini sorduğumda bana “Hüsam Çavuş’un torununu cin

çarptı, sizin de başınıza gelir” dediler.. Sadık'ın (Hüsam Çavuş'un torunu) başından gerçekten böyle bir olay geçmiş olması beni ve dinleyen diğer çocukları korkutmuştu. Bu sebeple “Hüsam Çavuş'un torununu cin çarptı, sizin de başınıza gelir” nasihatı, uyarısı etkili olmuştu.”(Yalçın 2010).

Nasihat örneğimizde de görüldüğü gibi Sivas'ın bir köyünde mezarlığa yakın küllük bir yerin “tekin olmadığına inanan halk çocuklarının oraya gitmesini istemez. Daha önce oraya giden ve cinler tarafından çarpıldığına inanılan “Hüsam Çavuş'un torunu” memoratı anlatılarak çocukların oraya gitmemesi aksi halde onların başına da benzer olayların geleceği anlatılarak öğütlenirler. Bu bağlamda anlatılan hemen her memorat neyin yapıp neyin yapılmamasına dair bir nasihat durunu kendiliğinden içerir. Memoratın anlatılarak bir şeyin yapılmamasını nasihat etmek çoğu zaman en etkili yollardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

21.)Nasihat anlatım tutumu+fıkra+ konuşma durumu ve bağlamı: Türk halk edebiyatının anlatılabilir türleri arasında yer almakla birlikte, nasihat anlatım tutumu, konuşma durumu ve bağlamıyla birlikte bireye nasihat etmede özellikle de dolaylı anlatım biçimleri oluşturmada fıkra son derece yaygın olarak kullanılır. Mesela olayın sonunda bir pişmanlık yaşamamak için her türlü tedbiri en başta almalı olan olup bittikten sonra nasihat etmenin bir anlamı yoktur fikrini işleyen bir Nasrettin Hoca fıkrası bizatihi nasihatın gerekliliğini ve zamanlamasını anlatacak niteliktedir: “Bir gün Nasreddin Hoca su getirsin diye kızını çeşmeye yollamış. Tam kız testiye almış gidecekmış ki Hoca kızı yakalamış ve bir tokat atmış sonra da sakın testiye kırma demiş. Bu olayı görenler Hoca'ya kızmışlar. Kızcağızın ne suçu vardı da vurdun, ne testi kırıldı ne de su döküldü bu tokadın sebebi neydi demişler. Nasreddin Hoca bu, işini başkasından öğrenecek değil ya, bilgece cevaplamış; testi kırıldıktan sonra tokat atsam ne işe yarardı, oysa şimdi tokadı yedi daha dikkatli davranır demiş” (Gülgeç 2010).

Bu Nasrettin Hoca fıkrasıyla sadece nasihatın gerekliliği değil aynı zamanda nasihatın zamanlamasına da vurgu yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle gerçek nasihat bireyin başına gelmesi muhtemel olayları önceden fark edip onu söz konusu muhtemel kötü olay ve sonuçlardan koruyabilen nasihat gerçek nasihattir. Bireyin sakınması veya hazırlıklı olması gereken olay başına geldikten sonra ona verilecek nasihatın pek de bir faydası yoktur.

Türk halk kültüründe gerek Nasrettin Hoca veya Temel gibi fıkra tiplerine bağlı fıkralar ve gerekse hayvan kahramanlar etrafında oluşturulmuş fıkralar yoluyla nasihat etme son derece yaygın bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Meselâ, “Her üstüne pisleyeni düşman sanma. Seni her pislikten çıkarmanı dostun sanma. Pislüğün içinde mutluysan sesini çıkarma.” Ana fikrini işleyen ve konuşma durumu ve bağlamına göre çeşitli nasihatlere dönüşebilen bir fıkra şu şekildedir: “Bir kuş soğuk bir kış gününde yiyecek bulabilmek için kanat çırpıp duruyormuş. Hava o kadar ayazmış ki minik kuş dayanamayıp karın üstüne düşmüş. Kuş çaresiz, soğuk karın üstünde ölümü beklerken oradan geçen bir inek kuşun üzerine pislemiş. Kuş öyle bi sinirlenmiş ki, kanatları donmamış olsa, kalkıp ineği dövecek.. Bir de bakmış ki pislüğün sıcaklığı ile kanatları çözülmüş ve yaşama geri dönmüş. Öyle bi sevinçle ötüyormüş ki, oradan geçen bir kedi de bunun sesini duymuş ve pislüğü eşeleyip kuşu çıkarmış. Kuş buna çok sevinmiş, tam kediyeye teşekkür edecekmiş ki, kedi onu yemiş. Her üstüne pisleyeni düşman sanma. Seni her pislikten çıkarmanı dostun sanma. Pislüğün içinde mutluysan sesini çıkarma.(Akgün 2010).

Aynı şekilde “iyi bir plan yapmak ayrı fakat o planı gerçekleştirmek ayrı bir iştir” temasını içeren konuşma durumu ve bağlamına göre çeşitli nasihatlere dönüşebilen bir başka fıkra ve nasihat şöyledir: “Bir gün fareler bir araya gelirler ve başlarına musallat olan bir kediden kurtulma planları yaparlar. Pek çok fikir öne sürülür. Hiçbiri kabul görmez. En sonunda genç bir fare kedinin boynuna bir çan asmayı önerir. Böylece kedi

kendilerine yaklaşırken farkına varacak ve kaçabileceklerdir. Bu öneri fareler tarafından alkışlarla onaylanır. Bu arada bir köşede sessizce onları dinlemekte olan yaşlı bir fare ayağa kalkar ve bu önerinin çok zekice olduğunu, başarılı olacağından hiç kuşku olmadığını belirtir. Fakat, der, Kafamı bir soru kurcalıyor. Aramızdan kim kedinin boynuna çan asacak? İyi bir plan yapmak ayrı, o planı gerçekleştirmek ayrıdır.”(Akgün 2010).

Akıllı bir kişinin tehlikeli durumlarda konuşmamasını salık verip nasihat eden bir başka hayvan karakterler etrafında oluşturulmuş bir fıkra örneği de şu şekildedir: “Aslanın biri, bir koyunu yanına çağırır ve nefesinin kokup kokmadığını sorar. Evet ! diye cevaplar koyun. Aslan bu cevaba kızar ve koyunu oracıkta parçalar. Daha sonra çakala seslenip yanına çağırır, ona da aynı soruyu sorar. Hayır ! diye cevaplar çakal korkudan. Ancak o da yağcılık yaptığı için aslanın öfkesinden kurtulamaz. Sıra tilkiye gelmiştir. Aynı soruyu tilkiye de sorar. Tilkinin cevabı şöyle olur; - Üzgünüm, üşütmüşüm biraz, o yüzden burnum koku almıyor ! Akıllı kişi tehlikeli durumlarda konuşmaz”(Akgün 2010).

Bu türlü fıkralar yoluyla nasihat etmede hiç şüphesiz konuşma durumu ve bağlamı asıl belirleyici unsurlardır. Başka bir zamanda sosyalleşip hoşça vakit geçirmek için insanların birbirlerine anlattıkları bu ve benzeri fıkralar konuşma durumu ve bağlamına bağlı olarak “hisse alınacak kıssa”lara dönüşebilmekte, anlatıcı onlar vasıtasıyla dolaylı yoldan nasihat ettiği gibi bu tür fıkralara yaslanarak veya onlardan yola çıkarak bireylere istediği nasihati edebilmektedirler.

22.)Nasihat Anlatım Tutumu-Kişisel Anlatı-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihatlerin sözlü kültür ortamında ve gündelik hayat içinde aldığı yapısal özelliklerden birisi de kişisel anlatıların nasihat anlatım tutumuyla anlatılmasıdır. Bu yapı bir kişinin başından geçen bir kişisel anlatının bir başkası tarafından nasihat anlatım tutumuyla hikâye edilerek anlatılması ve bu yolla yerel fıkra tiplerine benzer bilge ve ermiş olma ihtimalini de çağrıştıran kahramanların yaşadıkları olayların hikâyelere dönüştüğü görülür. Gerçekte birer kişisel anlatı olan bu hikâyeler yerel olmaları dolayısıyla inandırıcılık ve etkileycilikleriyle dikkati çeker. Böyle bir nasihat örnek olayı şu şekildedir: “Çamdarlı köylülü bir avrad vardı. Hacı Ayşe Nene derlerdi. Bu avrad benim anamın komşusuymuş zamanında. O köyün çok eskilerindenmiş. Bu kadın her daim; “Herkes ne ederse kendine eder.” der durmuş çocuklarına, köyün adamına, gelene geçene. Her gün bunu deyip yatıp kalkarmış. Kadın hep böyle diyor diye köydeki herkeş kadına deli, akli kırık derlermiş hemi de. Bir gün köyün kadınlarından biri; –Bu kadın niye her gün böyle bu lafı deyip duruyor, böyle ortalıkta geziniyor. demiş. Tutuyor ondan sonra bu köylü kadın ekmek yapıyor. Bu avradı, Hacı Ayşe Nene’yi de çağırıyor. İşte eskilerin avradları anlatır kızım neyin ne olduğunu bilen mi var. Bu kadın sıkma yapıyor. Hacı Ayşe Nene’ye de veriyor. Amma içinde kötü bir niyetnen. Artık içine ne kattıysa zehir mi katmış, okumuş mu naptıysa artık. Artık Allahtan mıdır nedir, bu avrad bunu yemiyor eve götürüyor . Yolda askerin biriyle karşılaşılıyor. Şey diyor; – oğlum nere gidiyon böyle. Çocuk da; –evime nene demiş. Hacı Nene de; –oğlum al bunu sen yeye yeye git evine. demiş. Eve geldiğinde çocuğa bir haller olmuş ölmüş. Sonra Hacı Ayşe Nene köyünde ölen bu çocuğun evine gitmiş. Çocuğu da tanımadığından, anasının da ekmek yaptığı kadının olduğunu görüyor. Hacı Ayşe Nene de askerin ölmesine çok kahilleniyor. Aklına çocuğa verdiği sıkma geliyor . O kadının verdiği sıkmanın içinde bir halt olduğunu anlıyor. Kadına cenaze yerinde avradların içinde; “Ne ettiysen kendine ettin.” Beni öldürecekthin çocuğunda buldun...” demiş.” (Saygı 2010).

Bu nasihat örneğinde işlenen halk fikri (Dundes 1971) “kişi ne ederse kendine eder” veya “iyilik eden iyilik kemlik eden kemlik bulur”dur. Çamardı Köyü’nde yaşamış Hacı Ayşe Nene’nin kendisini öldürmek için komşusunun verdiği yiyeceği bilmeden komşunun askerden gelen oğluna yedirmesi ve böylece kötü komşunun

bilmeden kendi öz oğlunu zehirleyerek öldürmesi sonucu ortaya çıkıyor. Olup biteni değerlendiren Hacı Ayşe Nene bu gerçeği ve kadının kabahatini cenaze yerinde yüzüne vurmaktadır. Bu olay yukarıda işaret ettiğimiz halk fikirlerinin güncellenerek güçlenmesini sağladığı gibi bu tür düşüncelere düşen insanlara da bu tür kötü niyetlerden vaz geçmelerini nasihat etmektedir.

23.)Nasihat Anlatım Tutumu-Tabu Mekân-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Türk sosyo-kültürel yapısı içinde geleneksel olarak “tabu”laşmış mekanlar vardır. Bu mekânların “tekin” olmadığına dair geleneksel kanatlar nedeniyle oralarda durulması veya su dökülmesi, kül dökülmesi adeta “yasak”tır. Bu tür tabu mekânların başında da evin kapısının “eşiği” gelir. Türk halk kültüründe kapının eşiğinde, durulması, basılması, tükürülmesi gelen bir insanla el sıkışılması veya eşiğe oturarak sohbet edilmesi doğru bir hareket olarak kabul edilmez. Tam tersine bu tür hareketlerin kapının eşiğinde yapılması o evin bet ve bereketinin kesileceğine, böyle yapan insanların başlarına türlü uğursuzlukların geleceğine inanılır. Bu nedenle de kapının eşiğine yönelik bu tür hareketleri yapanlar uyarılır ve kendilerine böyle davranmamaları için nasihat edilir. Nitekim şu nasihat örnek olayı bu konuyu açıklar niteliktedir:

“Geçen yazın sonlarıydı Ramazan ayına girilmişti. Annem telaşla yaklaşan iftarın hazırlıklarını yapmaktaydı. Kardeşim ve ben mutfak kapısının eşiğinde durmuş onu seyretmekteydik. Bizim miskin miskin kendisini seyrettiğimizi görünce bize: “ Kapı eşiğinde durmayın yavrularım evin beti bereketi kaçır gelin bana azıcık yardımınız dokunsun” dedi. Biz de kendisine gülerak karşılık verdik. Gittik ve yardım ettik. Annem her ne zaman beni kapı eşiğinde dururken görse bana bu türden nasihatler ederdi ben de dediğini yapardım.” (Özgül 2010).

Bu nasihat örnek olayında mutfakta iftar hazırlığı yapan annenin mutfak kapısının eşiğinden kendisini seyreden çocuklarına mutfak kapısının eşiğinde dururlarsa “evin bet ve bereketi”nin kaçacağını söyleyerek nasihat ettiği görülmektedir. Türk dünyasında hangi dinde olurlarsa olsunlar bütün Türk boylarında “kapı eşiği”nin “tekin olmayan” bir yer kabul edilmesi ve burada oturmanın ve uygunsuz görülen davranışlarda bulunmanın bir takım olumsuzluklara yol açacağına inanılması, “eşik tabu”sunun İslâm öncesinden gelen bir inanış ve davranış olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Asıl önemli olan husus hiç şüphesiz meydana gelen bunca kültür değişmesine rağmen bu tabu ve ona bağlı davranışları belirleyen nasihatlerdeki sürekliliktir.

24.)Nasihat Anlatım Tutumu-Gerçeğimsi Kara Hikâye-Konuşma Durumu ve Bağlamı: Nasihatlerin yapısal olarak sunulma biçimlerinden ve bu biçimde yer alan geleneksel sözlü ve konuşmalık türlerden birisi de “kara hikâye”lerdir. Bugüne kadar Türk Halk edebiyatında bağımsız bir çalışmanın konusunu oluşturmamış olan bu “kara hikâye”ler gündelik hayatta daha çok nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle bazı nasihatler gerçeğimsi bir şekilde oluşturulmuş geleneksel kara hikâyelere bağlı olarak sunulur. Bu tür kara hikâyelere bağlı olarak yapılan nasihatlerden birisi her yüze gülenin dost olmadığı ve bir insanın hayatta ancak bir veya iki tane gerçek “dost” sahibi olacağıdır:“Bir zamanlar çok zengin bir adam varmış. Bir tanede oğlu varmış. Oğlu ise çok savurganmış. Parasının kıymetini hiç bilmez. Arkadaşlarıyla her gün gezip para tüketirmiş. Hiç çalışmamış. Babası da buna artık tahammül edemeyip bir gün oğlunu karşısına alıp onla konuşmak ve onunla bir oyun oynamak istemiş.

— oğlum kaç tane dostun var demiş.

— baba bu nasıl soru, sayısını bilmediğim kadar dostum var demiş.

— oğlum bak sana baba nasihati o çevrendeki züppeler dostun değil paran için yanındalar. Bak ben altmış yaşındayım ve bu kadar zenginim ama sadece bir dostum vardır. Nasıl olurda sayısını bilmediğin kadar dostun olurmuş.

Genç buna çok sinirlenir.

— baba arkadaşlarım hakkında böyle konuşmaya hakkın yok der.

—Bunun üzerine babası oğluna:

Peki, oğlum der. Şimdi sen git ağıldan en büyük koçu getir. Ve kâhyaya söyle kesip derisini soysunlar. Sonra da istediğın arkadaşının yanına git. Ve onlara deki: ben bir adam öldürdüm gelin beraber gömelim. Kim seninle gelirse bil ki o senin dostundur. Yok, eğer gelmezler ise bil ki dostun yoktur.

—Bundan kolay nedir. Ben şimdi giderim yirmi dakikaya on kişiyle dönerim, der.

Oğul evden ayrılır. Tek tek dost dediğı arkadaşlarına gider. Önce onu güler yüzle karşılarlar olay duyduktan sonra bir bahane bulurlar. Böylece oğul bütün dostlarına gider ama ona kimse yardım etmez. Akşam olur oğul bitkin bir halde eve yalnız döner. Baba, oğlunu perişan bir halde görür. Oğul hemen babanın ayaklarına kapanır. Başını öne eğer ve konuşmaya başlar:

— baba haklıymışsın! Hiç dostum yokmuş bunu anladım, der.

— buna sevindim oğlum şimdi ayağa kalk ve filanca köye git. Orada falanca isminde bir adam var. Var ona git. Deki ben falanca kişinin oğluyum. Babam bir adam öldürmüş! Seni çağırıyor ne yapalım diye.

Çocuk denilenleri dinleyip hemen yola çıkar. Köye varır. Babasının dostunu bulur. Durumu anlatır. Adam:

— oğlum sen git ben yolda sana yetişirim, der.

Oğul eve döner. Yolda babasının dostu ona ulaşır ve beraber köye giderler. Eve vardıklarında; vakit sabah olmaktadır. Baba yine kapıda oğlunu ve dostunu karşılar. Onları içeri alır. Ve oğluna der ki:

---Git kestiğımız koçu ikiye böl. Yarısını eve bırak, diğeri yarısını da dostumun heybesine koy der.

Böylece zengin adam oğluna bir oyunla dostluğın ne olduğunu anlatmış.” (Çetin, 2010).

Türk halk kültüründe gündelik hayatta çok yaygın olarak anlatıldığını bildiğımız bu kara hikâyenin gerçeğimsi kurgusu onun tesirini ve yaygınlığının nedenleri arasında olabilir. Anlatıldığı bireyi anlatıdan hareketle dolaylı olarak etkileyip eğitmeyi amaçlayan ve açıkça da vermek istediğı nasihat mesajını veren bu tür kara hikâyelerden neredeyse her erkek çocuğın başta babası olmak üzere aile bireylerinden dinlediğı gerçeğimsi bir başka hikâyede şu şekildedir: “Babamın bana nasihat olarak sık sık anlattığı bir hikâye vardı... Babamın ağzından anlatmak gerek o nasihatı... Zamanın birinde yaşlı bir çiftçi ile oğlu tek göz bir evde yaşarlarmış. İyi huylu, temiz kalpli, fedakâr bir babanın oğlu olan Ali, babasının tersine akli havalarda, gözü yükseklerde bir gençmiş. Baba bundan dolayı sürekli içlenir, söylenirmiş kendi kendine. ‘Oğlum adam ol. Kötü bakma kimseye. Sofrandan utanç duyma. Kibirlenme.’ der dururmuş. Ali’nin sağ kulağından giren bu sözler, sol kulağından çıkıverirmiş hemen. Ali on sekiz – on dokuz yaşında babasını tek başına bırakıp çıkıp gitmiş şehre. Baba yine sessiz bakakalmış arkasından. ‘Git oğlum, git de, adam ol.’ demiş. Beş – altı yıl ses seda çıkmamış Ali’den, baba işinde gücünde, epey de yaşlanmış. Baba yazın bir ikindisinde ekinlere su verirken, bakmış ki kapısında iki adam. ‘Hayrola!’ demiş. ‘Seni götürmeye geldik. Valinin emri var. Adamı bulup getirin.’ demişler. Babanın üstündeki çamurlu elbiseleri, ıslanmış çorapları yıkamaya dahi izin vermemişler. Vali ‘tez getirilsin’ diye emretmiş ya. Baba çaresiz adamların arkasından düşmüş yola. Sonunda bir konağa varmışlar. Valinin konağı olduğunu anlamış Baba. Bir kapıyı açıp içeri girmişler. Vali çık işareti yapmadan daha çıkmış adamlar. Vali tanıdık gelmiş ama, tam çıkaramamış Baba. ‘Tanıdın mı beni? Ben Ali.’ demiş Vali. Adam üzölsün mü sevinsin mi bilememiş. Bir karşısında duran oğluna bakmış, bir çamurlu elbiselerine. ‘Bana adam olamazsın diyordun ya, bak vali oldum.’ Baba dönüp Vali’nin yüzüne tükürmüş. ‘Ben sana vali

olamazsın demedim zaten. Ben sana adam olamazsın dedim. Adam olamazsın.” (Adatepe 2010).

Kaynağı ve ilk olarak ne zaman nerede anlatıldığı bilinmeyen bu “kara hikâye” sözlü kültürümüzde son derece yaygındır. Türk halk kültüründe “aydın” ve “halk” ikizleşmesi bağlamında, okuyan ve yazan kimselerin aldıkları öğretimin tek başına yetersiz olabileceği çok öğrenmelerine rağmen “eğitim”lerinin yetersizliği nedeniyle sosyo-kültürel olarak “istendik değer ve kavramları” yeterince özümseyemeyeceklerini anlatan bu kara hikâye, çocuklarını okula gönderen aile reislerinin özellikle yeterince okula gitmemişlerse. Okula giden erkek çocuklarının zihinlerine adeta kazımak istedikleri belki de en yaygın anlatı olarak karşımıza çıkar. Nitekim örnek nasihat olayının derlendiği kaynak kişinin de işaret ettiği gibi babası tarafından “sık sık anlatılması” da yukarıda söylediklerimizi doğrular niteliktedir. Geniş kitleler çocuklarının okumalarını böylece hayatlarını kurtarmalarını ama “vali” bile olsalar geldikleri yeri ve değerleri bilen onlara saygı gösterip sahip çıkan “adam” gibi “adam”lar olmalarını istemektedir. Okumanın ve yüksek mevkilerde görev almanın bir büyüklük ve kibir halini alması ise kesinlikle kaçınılması istenilen davranış kalıbı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında son 200 senelik Batılılaşma maceramızın batılı değer ve okullara karşı geniş ve geleneksel kitlelerimizin “şüpheli” duruşunun altında da bu husus yatmaktadır.

Sonuç olarak nasihatler, dua ve bedduaları sadece temalarından hareketle bir halk edebiyatı türü olarak görmeye çalışmak en hafif ve basit ifadeyle eksiktir. Tam tersine onları birer anlatım tutumu olarak ele almak zaman zaman içinün veya ikisinin hatta bazı hallerde başka anlatım tutumlarıyla da birleşebildiklerini ve daha da kompleks veya girift tür ve şekil özellikleri sergilediklerini göz önünde bulundurarak yaşadığımız sosyo kültürel gerçekliğin hiç olmazsa temel özelliklerini daha iyi anlayabiliriz. Yoksa piyasada “halk edebiyatı” etiketiyle bulunan kitapların anlaşılabilir ve kabul edilemez basitliğini yaşadığımız sosyo-kültürel hayatın sığ gerçekliği sanmamız mukadderdir. Bu durumun en yaygın ve temel nedeni yazılı ve sözlü edebiyat araştırmalarına nerdeyse binlerce yıldan beri damgasını vuran “tür odaklı” (genre oriented) retorik kitaplarının “ideal tip” odaklı ve istisnaları dikkate almayan tanımlarıdır. Gerek sözlü edebiyat geleneğimizde (Türk Halk edebiyatı) gerekse yazılı kültür ve edebiyat geleneklerimize yönelik bilimsel araştırmalarımızda, bu eksik ve bir çok yönüyle yanlış tanımların tamamını gözden geçirmenin zamanıdır.

KAYNAKÇA

- AARNE, A. ve S. Thompson, (1961), **The Types of Folktale**. Helsinki: FFC No: 184.
- ABRAHAMS, D. Roger, (1969), “The Complex Relations of Simple Forms.” **Genre**, S.2, s.104-128.
- ADATEPE, Hasan, (2010), Yaşı 24, doğum yeri Ayvalık, işi öğrenci olan kaynak kişiyle, Sacide Çobanoğlu tarafından 11.06.2010 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- AKGÜN, Melek Nur, (2010), Yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul’da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- AYDİL, Fatma, (2010), Yaşı 45, doğum yeri Ordu, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 23.03.2010 tarihinde İstanbul’da Sümeyye Aydın tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- BEN-AMOS, Dan, (1976), **Folklore Genres**. Austin:University of Texas Press.
- CENGİZ, Gizem, (2010), Yaşı 23, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 13.4.2010 tarihinde İstanbul’da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme v gözlem notları.

- ÇAKIR, Meryem, (2010), Yaşı 48, doğu yeri Sinop, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 03.05.2010 tarihinde İstanbul'da Neşe Çakıroğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- ÇETİN, Hediye, (2010), Yaşı 67, doğum yeri Şırnak, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 12.03.2010 tarihinde Şırnak'ta Muhammed Çetin tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (1999), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihinin Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2000), **Åşık Tarzı Kùltür Geleneği ve Destan Türü**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2003), **Türk Halk Kùltüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2004), **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Ankara: AKM Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2009), **Halk Edebiyatına Giriş**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2015a), **Halk Felsefesi ve Gündelik Yaşam**. Ankara: Akçağ Yayınevi (Baskıda).
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2015b), **Türk Halkbiliminde Konuşmanın Etnografyası ve Konuşmalık Türler**. Ankara: Akçağ Yayınevi (Baskıda).
- ÇOBANOĞLU, Sacide, (2010), "Türk Halk Edebiyatında Konuşmalık Türlerde Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihatlerin Sosyal Deđerlerle Tematik İlişkisi Üzerine", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, S.2010/2, s.81-96.
- ÇOBANOĞLU, Sacide, (2011), "Konuşmalık Türlerde Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihatler." (G.Ü. SBE: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DİNÇER, Nagihan, (2010), Yaşı 20, doğum yeri Sakarya işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Şehriban Karanfil tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- DUNDES, Alan, (1964), "Texture, Text and Context." **Southern Folklore Quarterly**, S.28, s.251-265.
- DUNDES, Alan, (1971), "Folk Ideas as Units of Worldview" **Journal of American Folklore**, C.84, s.93-103.
- DUNDES, Alan, (1977), "Who are the Folk?" **Frontiers of Folklore**, (ed. W. Bascom), Boulder: Westview Press for the AAAS, s.17-35.
- DURMUŞ, Mehmet, (2010), Yaşı 25, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 4.5.2010 tarihinde İstanbul'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- GENÇTOSUN, Ahsen, (2010), Yaşı 19, doğum yeri Trabzon, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 14.4.2010 tarihinde Trabzon'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- GÜLGEÇ, Hasan, (2010), Yaşı 23, doğum yeri Salihli-Manisa, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 17.11.2010 tarihinde Bursa'da Ö. Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- GÜNGÖR, Hatice, (2010), Yaşı 43 doğum yeri Kütahya, işi yurt görevlisi olan kaynak kişiyle, 03.05.2010 tarihinde Kütahya'da Elif Güngör tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- HACILAR, Hatice Kübra, (2010), Yaşı 21, doğum yeri Antalya-Serik Çandır Köyü, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin nasihatlere dair aile çevresinde 13.04.2010 tarihinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- HONKO, Lauri, (1968), "Genre Analyses in Folkloristics and Comparative Religion" **Temenos**, S.3, 48-66.

- HONKO, Lauri, (1980), **Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature**. Budapest: Akademia kiado.
- İLHAN, Nuriye, (2010), Yaşı 43, doğum yeri Mardin, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 4.5.2010 tarihinde Neslihan İlhan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- KIRBIZ, Betül, (2010), Yaşı 19, doğum yeri Afyon, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Şehriban Karanfil tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- LÜTHİ, Max, (1976), "Goal-Oriented Storytelling." **Folklore Today**, (Ed. L. Dégh ve H. Glassie), Bloomington: Indiana University Press.
- OKUR, Zehra, (2010), Yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul'da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- ONG, J. Walter, (1995), **Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü Teknolojileşmesi**, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖTS, (2004), **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**. 4 Cilt, Ankara: MEB Yayınları
- ÖZGÜL, Saadet, (2010), Yaşı 38, doğum yeri Kocaeli, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Kocaeli'nde Basri Özgül tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- ÖZKINACI, Yasemin, (2010), Yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul'da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- SAYGI, Ayşe, (2010), Yaşı 53, doğum yeri Orhaneli-Bursa, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 20.09.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- STAHL, Sandra Dolby, (1989), **Literary Folkloristics and the Personal Narrative**. Indiana University Press, Bloomington.
- SÜZER, Gülnaz, (2010), Yaşı 22, doğum yeri Trabzon, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 4.5.2010 tarihinde Trabzon'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- TANNEN, Deborah, (1997), **Hiç Anlamıyorsun**.(Çev. B. Çorakçı), İstanbul: Varlık Yayınları.
- VAN GENNEP, Arnold, (2015), **Rites Des Passeges: Geçiş Törenleri**, (Terc. Ö. Çobanoğlu), Ankara: (Baskıda).
- YALÇIN, Osman, (2010), Yaşı 24, doğum yeri Sivas, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 24.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- OKUR, Zehra, (2010), Yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul'da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- OKUMAZ, Serdar, (2010), Yaşı 31, doğum yeri Bursa, işi öğrenci olan kaynak kişiyle (müstear), 09.07.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- YILDIRIM, Ozan, (2010), Yaşı 20, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 5.5.2010 tarihinde İstanbul'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- YURTSEVEN, Pınar, (2010), Yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 27.10.2010 tarihinde aile çevresinde nasihatlerle ilgili görüşme ve gözlem notları.